

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra bohemistiky

Jana Bednářová

Česká filologie - Francouzská filologie

**REGIONÁLNĚ PŘÍZNAKOVÉ PRVKY V MLUVĚ MLADÉ GENERACE
NA BLANENSKU A TIŠNOVSKU**

Regionally Marked Elements in the Speech of the Young Generation
in Blansko Region and Tišnov Region

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Jodas

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s pomocí uvedené odborné literatury.

V Brně dne 1. 12. 2009

Jana Bednářová

Děkuji doc. PhDr. Josefu Jodasovi za vedení bakalářské práce, poskytnutí studijní literatury a za ochotu při řešení odborných problémů. Dále děkuji učitelům základních škol v Kuřimi, Lomnici, Rájci-Jestřebí a Tišnově za ochotu a vstřícnost při práci s dotazníky.

Obsah

1.	Předmět a cíl zkoumání.....	5
1.1	Geografický a hospodářský popis zkoumané oblasti	5
1.2	Dosavadní výzkumy horského nářečí	6
2.	Metody získání a zpracování nářečních prvků	9
2.1	Struktura dotazníku	10
2.2	Údaje o respondentech	11
3.	Soubor charakteristických jevů v hláskosloví a tvarosloví horského nářečí	15
3.1	Současný stav souboru charakteristických fonetických a fonologických jevů	15
3.2	Současný stav souboru charakteristických morfologických jevů	16
3.3	Srovnání jednotlivých obcí, vesnice a města	18
3.3.1	Nářeční prvky dominantní	18
3.3.2	Nářeční prvky dubletní k prvkům spisovným	20
3.3.3	Nářeční prvky zanikající	27
4.	Lexikum	28
4.1	Dialektismy celomoravské	29
4.2	Regionální dialektismy	39
4.2.1	Regionální dialektismy čerpané z ČJA	39
4.2.2	Regionální dialektismy čerpané ze slovníku J. Vojtové	58
5.	Závěr	68
6.	Anotace	70
7.	Seznam uvedené literatury	71
8.	Příloha	72

1. Předmět a cíl zkoumání

Se zkoumáním vývoje národního jazyka jak na úrovni synchronní, tak i diachronní, je úzce spjat výzkum tradičních teritoriálních dialektů. Tyto dialekty ovšem v současné době velice rychle zanikají, což je patrné zejména v mluvě nejmladší generace. V současnosti již nelze hovořit o tradičních dialektech, ale o tzv. běžné mluvě (pojem M. Krčmové), která slouží ke každodenní soukromé komunikaci, jež vytváří podmínky pro střídání prvků náležejících do různých variet národního jazyka, často i v rámci jedné promluvy. I přes tendenci k nivelizaci jazyka lze v běžně mluveném jazyce stále ještě vysledovat nářeční prvky, které se nacházejí v povědomí uživatelů, příp. jsou stále aktivně užívány. Smíšená jazyková struktura běžné mluvy se i přes svou neustálenost řídí vlastními normami. Tyto normy se vždy vyskytují lokálně paralelně, nelze je tedy zobecnit na rozsáhlejší území (Krčmová, 1996). V našem výzkumu ověřujeme dnešní podobu běžné mluvy nejmladší generace žijící na území tzv. horského nářečí, a to jak z její hláskoslovné a tvaroslovné stránky, tak i z hlediska lexikální zásoby za použití údajů z Českého jazykového atlasu a množství dalších monografických prací (viz dále).

1.1 Geografický a hospodářský popis zkoumané oblasti

V souvislosti s horským nářečím mluvíme o oblasti, která leží severozápadně od Brna a zahrnuje nevelký počet obcí, z nichž nejstarší jsou Lažánky, Drásov, Malhostovice, Lipůvka a Čebín. Náleží sem také tři města nad 5000 obyvatel: Tišnov, Kuřim a Blansko. Jedná se o hornatou a hustě zalesněnou oblast, která svým charakterem patřila mezi chudé podhorské oblasti. Mezi původní způsoby obživy obyvatel patřilo vedle zemědělství, lesnictví a dřevařství i hornictví, hutnictví a těžba rud. Rozvoj průmyslu v nedalekém městě Brně přinesl s množstvím nových pracovních míst i změnu sociální situace obyvatel tohoto regionu. V současné době mají na strukturu obyvatelstva vliv dva odlišné trendy: část obyvatel dojíždí, příp. se stěhuje do měst za prací, zároveň však množství lidí města opouští a stěhuje se do obcí v jejich nejbližším okolí.

1.2 Dosavadní výzkumy horského nářečí¹

O horském dialektu se poprvé zmiňuje ve své monografii A. V. Šembera (Šembera, 1864). Moravská nářečí rozděluje na jednotlivá podřečí, součástí podřečí západního je i horské různorečí, jehož centrum se nachází v oblasti kolem Černé Hory, Rájce, Protivanova, Kuřimi a Veverí. Do tohoto různorečí ovšem zahrnuje i část Znojemska, západní Olomoucko, Zábřežsko, Slavkovsko a Bučovicko, a to v důsledku toho, že za charakteristické znaky tohoto různorečí považuje i znaky typické pro všechny středomoravské dialekty. Jsou jimi například *e, é* místo *i, í* po *z, s, c, ž, š, č, ř, l* / *é* místo *ej, ý* / *e* místo *y* ad.

František Bartoš toto nářečí pojmenovává jako podřečí Tišnov a řadí jej mezi nářečí hanáckého typu (Bartoš, 1895). Tuto oblast navíc konkrétně vymezuje výčtem obcí, které tvoří její hranici. Jedná se o Obřany, Ochoz u Brna, Bukovinu, Křtiny, Habrůvku, Olomučany, Blansko, Těchov, Suchdol, Šošůvku, Němčice, Újezd u Boskovic, Jabloňany, Lysice, Dlouhou Lhotu, Zhoř, Brumov, Běleč, Veselí, Olší, Drahonín, Vickov, Vratislávku, Rojetín, Lubné, Kuřimskou Novou Ves, Deblín, Braníškov, Maršov, Lažánky, Veverskou Bítýšku, Moravské Knínice, Kníničky (dnes již neexistující) a Komín (dnes brněnská část).²

Ve výčtu znaků typických pro nářečí dané oblasti uvádí i neznělou, progresivní výslovnost skupin *sh, kh* (schořet, k chorám). V pracích Havránka (Havránek, 1934) a Běliče (Bělič, 1972), které na jeho publikaci navazují, je však již jednoznačně prokázána výslovnost regresivní, znělá.

J. Bělič ve své monografii (Bělič, 1972) zařazuje nářečí horské k jižní středomoravské podskupině a charakterizuje jej jako oblast kolem Tišnova, Blanska a Sloupu, pro kterou je typická častá změna *o > u, u > o³* a částečně také *e > i*.

Nejnovější dialektologickou prací zaznamenávající územní rozsah nářečí horského typu je Český jazykový atlas (dále ČJA), který zachycuje větší nahuštění izoglos na území širšího Brněnska, zejména v jeho západní a severovýchodní části (Vojtová, 2008). Dnes je však již téměř nemožné vymezit původní územní rozsah nářečí horského typu, neboť došlo k jeho takřka úplnému zániku.

---

1 Popis dosavadních výzkumů je čerpán ze Slovníku J. Vojtové (2008).

2 Názvy obcí uvádíme v současném znění.

3 Tato změna je však podle našeho mínění obecně hanácká.

K vydělení nářečí horského typu ze soustavy středomoravských nářečí došlo v důsledku provedení změn uvnitř vokálního systému. Původně asymetrický systém vokálů se v dané oblasti vyvíjel tak, že zavřené *o* vzniklé z původního *o*, se stále více zavíralo, až přešlo k *u*. Otevřené *ô*, z původního *u*, se následně změnilo v obyčejné *o*. Zavřené *ę* zčásti splynulo s *i*, částečně spolu s *ê* širokým splynulo s obyčejným *e*. Výsledný systém krátkých i dlouhých vokálů je pětičlenný stejně jako ve spisovném jazyce, distribuce jednotlivých hlásek je ovšem odlišná (Lamprecht, 1986).

Analýzou a popisem stavu nářečí v jednotlivých obcích se zabývala řada prací, patří k nim například výzkum nářečí v Drahoníně vedený K. Ficem (Fic, 1971), nebo práce J. Nerudové srovnávající stav nářečí v 60. letech a v 70. letech. Zatímco v prvním výzkumu J. Nerudová pracovala s nejstaršími žijícími obyvateli dané oblasti, podruhé zkoumala mluvu generace nejmladší (Nerudová, rkp. 1978). Slovní zásobu nářečí horského typu zachycuje ve svém slovníku J. Vojtová (Vojtová, 2008).

Na základě poznatků získaných z výše uvedených prací lze sestavit soubor znaků charakteristických pro horské nářečí. Těmi nejvýznamnějšími, které vydělují toto nářečí ze skupiny nářečí středomoravského typu, je záměna samohlásky *o* za *u* a existence dlouhých vokálů *í* a *ú*. Zbylé znaky jsou totožné se znaky středomoravské nářeční skupiny. Jsou jimi například:

- 1) neexistence diftongů v důsledku změn *y* > *ej* > *é*, *aj* > *ej* > *é*, *ú* > *ou* > *ó*
- 2) výskyt tzv. moravské krátkosti v jednoslabičných a dvouslabičných substantivech a verbech (*mak*, *blato*, *žaba*, *lhat*)
- 3) protetické hlásky *v* (*vuvuce*), *h* (*homřít*)
- 4) zachování skupiny *šč* místo *šť* (*ešče*)
- 5) úženi *é* > *í* (*pulívka*)
- 6) skupiny *kl-* místo *tl-* na počátku slov a po předponě (*klosté*, *voklučené*)
- 7) dloužení v nom. pl. substantiv na *-i* (*chlapí*, *kamarádí*)
- 8) dloužení v příčestí l-ovém (*putkál*, *homřél*, *chudíl*)
- 9) předpona *ne* místo *ně* u zájmen a zájmených adverbii (*negdo*, *neco*)
- 10) méně rozdílů v měkké a tvrdé deklinaci v důsledku neprovedení přehlásek *a* > *e*, *u* > *i* v koncovkách substantiv
- 11) substantiva zakončená na *-s(a)*, *-z(a)*, *-ra*, *-la* se skloňují podle měkké deklinace (*na vozi*, *do škole*)
- 12) ve 3. osobě pl. sloves III. - V. třídy koncovky *-ujó*, *-ijó*, *-ajó* (*kopujó*, *prusijó*, *dělajó*)

Při tvorbě ČJA byly do komplexního výzkumu českých nářečí a běžné mluvy zahrnuty i čtyři, resp. pět obcí⁴ a dvě města náležející do nářečí horského typu. V případě měst Tišnov a Blansko se ovšem jednalo o výzkum městské mluvy, která se odlišuje od tradičních teritoriálních dialektů. Na tuto specifičnost městské mluvy upozornil J. Bělič, který svým článkem Ke zkoumání městské mluvy (Bělič, 1962) vyvolal vlnu dílčích výzkumů prováděných v různých městech po celé republice. Jedním z jeho pokračovatelů byl i B. Dejmek, který ve své monografii popsal městskou mluvu jako „součást nespisovného útvaru běžně mluveného jazyka, jako interdialekt užívaný obyvateli města ve sféře funkčního stylu běžně dorozumivacího“ (Dejmek, 1980, s. 47).

Vliv na utváření městské mluvy má celá řada faktorů, jsou jimi především sociální stratifikace města, jeho poloha, hustota, věková skladba obyvatel, regionální původ a vzdělání mluvčích a konkrétní komunikační situace neboli kontext. Podle charakteristiky Františka Svěráka je městská mluva „nespisovný útvar českého jazyka, který vzniká na základě nářečí za vlivu spisovného jazyka i obecné češtiny“ (Svěrák, 1971, s. 130). V naší práci se přikláníme k pojmu M. Krčmové běžně mluvený jazyk, neboť lépe vystihuje skutečnost, že ke vzniku nestrukturních podob národního jazyka už nedochází pouze v městském prostředí (Krčmová, 1996).

V našem výzkumu jsme se rozhodli nejenom popsat běžně mluvený jazyk mládeže žijící na území horského nářečí, ale také podrobit jej srovnání v rámci jednotlivých obcí. Toto srovnání provádíme na základě geografické polohy obcí a jejich vesnického, příp. městského charakteru. K tomuto účelu jsme vybrali čtyři obce, tři náležející do okresu Brno-venkov (Kuřim, Tišnov, Lomnice), jednu spadající do okresu Blansko (Rájec-Jestřebí). Zjednodušeně lze území horského nářečí označit jako oblast vymezenou řekami Svratkou a Svitavou.

Město Kuřim je vzdáleno 13,5 km severoseverozápadním směrem od Brna. Má 10 300 obyvatel, výrazný počet z nich je přistěhován z jiných obcí, zejména z Brna. Jedná se o průmyslové město (TOS Kuřim, Slévárna Kuřim, Tyco Electronics Kuřim) ležící mezi řekami Svratkou a Svitavou. V naší práci jej řadíme do oblasti Tišnovska a sledujeme rozdíly v běžné mluvě žáků ze dvou městských lokalit, Kuřimi a Tišnova.

Město Tišnov leží na řece Svratce, 26,5 km od Brna severozápadním směrem. Jde o historické město s 8 500 obyvateli. Základní školy v Tišnově

---

4 Bořitov – bod 632, Šošůvka – bod 633, Lažany – bod 634, Deblín – bod 635, Lomnice – bod 618 nebyla při tvorbě ČJA považována za součást horského nářečí

navštěvuje množství žáků z okolních vesnic, což nás vedlo k jejich rozdělení podle místa bydliště na žáky z Tišnova města a Tišnova vesnic.

7 km severně od Tišnova na severozápadním okraji oblasti horského nářečí (podle F. Bartoše) se nachází městyš Lomnice s 1 300 obyvateli. Spolu s Tišnovem jej zařazujeme do oblasti Tišnovska, zároveň ale představuje vesnický protipól k městu Tišnov.

Město Rájec-Jestřebí má 3 700 obyvatel, leží na řece Svitavě 35,5 km severně od Brna a 6 km od Blanska, které je průmyslovým centrem celé oblasti. Spolu s nedalekým městysem Doubravice nad Svitavou, odkud pochází významná část informátorů ze školy v Rájci-Jestřebí, tvoří jednotku, kterou v naší práci nazýváme Blanensko.

2. Metody získávání a zpracování nářečních prvků

Základní metody pro nářeční výzkum představují metoda přímého výzkumu v terénu formou zvukových nahrávek a metoda dotazníková (Cuřín a kol., 1977). První postup je vhodný pro zkoumání homogenního nářečí na malém prostoru, dotazníková metoda se naproti tomu využívá při zkoumání jazykového stavu ve větších oblastech. Výhodou zvukových nahrávek je jejich spolehlivost, neboť zaznamenávají autentický nářeční materiál. Tato metoda má však i řadu nevýhod: je časově a fyzicky náročná, působí zde množství rušivých mimojazykových faktorů, zejména situační kontext a momentální psychický a fyzický stav mluvčího a také problémy technického rázu týkající se hlavně ruchů a šumů, které mohou získaný materiál zkreslit či znehodnotit. Problém se zaznamenáním málo frekventovaných výrazů lze vyřešit tzv. řízeným rozhovorem, který je sestaven tak, aby mluvčího motivoval k užití daného výrazu. I přesto je daná metoda vhodná spíše pro zachycení údajů z hláskosloví, než pro zkoumání morfologie (Krčmová, 1981).

Dotazníková metoda je nezbytná pro zkoumání lexikální zásoby konkrétního dialektu (ať už její aktivní, nebo pasivní znalosti). Oproti přímému výzkumu je rychlejší, ekonomičtější a umožňuje získat najednou velké množství dat odrážejících celý jazykový systém. Tato data jsou navíc u každého respondenta identická, lze je tudíž snadno porovnávat a hodnotit. Respondent má navíc možnost vybírat z více odpovědí, příp. doplnit dotazník o prvky v něm neobsažené. Nevýhodou dotazníkové metody je nižší spolehlivost získaného jazykového materiálu, odpovědi respondenta mohou být zkresleny písemnou formou odpovědí, příp. jazykem zadání. Obě tyto skutečnosti mohou vést ke snaze užít prvků spisovného jazyka ve větší míře, než v jaké se vyskytují

v běžné mluvě. Tento problém lze částečně vyřešit vhodným sestavením dotazníku, který bude stejný jazykový jev zkoumat na více místech.

V naší práci jsme zvolili dotazníkovou metodu, neboť náš výzkum byl primárně zaměřen na lexikální stránku jazyka, položky zabývající se tvaroslovím byly zařazeny pouze jako orientační a doplňkové.

2.1 Struktura dotazníku

V záhlaví dotazníku měli respondenti uvést základní socio-demografické údaje, a to pohlaví, rok narození, bydliště, místo narození a odkud pocházejí oba rodiče.

Samotný dotazník byl rozdělen do tří částí, z nichž jedna se týká popisu jazyka, zbylé dvě popisu jeho slovní zásoby.

Část A: V tomto oddíle mají respondenti doplnit sledovaný výraz, který je naznačen v základním tvaru v závorce spolu s upřesňujícími gramatickými údaji. Výhodou této formy dotazování je zaznamenání tvaru, který respondenta napadne jako první. Nevýhodou je nutnost uvedení slova ve spisovné formě, která může ovlivnit odpověď, a problémy s vytvořením gramaticky náležitého tvaru, který je požadován.

Část B: V tomto oddíle pracují respondenti se skupinami slov. Cílem je zachytit živost regionálně podmíněných diferencí v lexiku. Sledované výrazy byly vyxerpovány z ČJA a ze Slovníku horského nářečí (Vojtová, 2008). V každé skupině mají studenti podtržením označit slova, která znají a aktivně používají, škrtnout ta, která vůbec neznají, a ta slova, která znají, ale nepoužívají, ponechat bez označení. Tyto výrazy byly hodnoceny jednotlivě na základě označené znalosti, resp. neznalosti.

Část C: Tato část je upravenou variantou části B. Nezjišťujeme zde pasivní znalost daného výrazu, ale snažíme se zachytit rozdíl ve frekvenci užívání výrazu typického pro českou jazykovou oblast (ČJO) a výrazu typického pro moravskou jazykovou oblast (MJO) a tu následně srovnat s již provedenými výzkumy. Zjišťované výrazy byly vybrány částečně v návaznosti na výzkum E. Minářové a E. Müllerové (Minářová, Müllerová, 1987), částečně z ČJA. Oba výrazy jsou hodnoceny společně, je srovnávána míra jejich aktivního užívání respondenty.

Pro ověření toho, zda je dotazník vhodně sestaven a zda neobsahuje nejednoznačně formulované položky, jsme nejprve vytvořili internetovou verzi dotazníku⁵, kterou jsme zkušebně předložili pěti respondentům. Následné vyhodnocení potvrdilo jak vhodnost vybraných lexikálních položek, tak i nutnost přeformulovat a upřesnit některé položky z části A. Tyto výsledky jsme do konečné analýzy výsledků nezařadili, protože respondenti věkem nenáleželi ke sledované nejmladší generaci.

2.2 Údaje o respondentech

Dotazník jsme předložili 189 studentům 8. a 9. tříd ZŠ Jungmannova v Kuřimi, ZŠ Lomnice, ZŠ Rájec-Jestřebí a ZŠ 28.října v Tišnově. Jednotlivé školy byly vybrány tak, aby bylo možné srovnat výsledky s ohledem na jednotlivé obce, jejich polohu v oblasti horského nářečí a jejich městský, resp. vesnický charakter.

Poměr respondentů na jednotlivých školách byl následující:

Tabulka 1:

Kuřim	Lomnice	Rájec-Jestřebí	Tišnov	Celkem
66	59	25	39	189

Ve sledovaném vzorku žáků bylo 106 chlapců, tj. 55,5 %, a 78 dívek, tj. 40,8 %. 7 osob tento údaj nevedlo.

Náš výzkum se zabývá nářečními prvky v mluvě nejmladší generace, proto byli za cílovou skupinu vybráni žáci základních škol. Základní školy byly zvoleny také proto, že je navštěvují žáci bydlící v jejich nejbližším okolí. Kvůli snaze eliminovat počet chyb a zajistit co největší porozumění zadání byly dotazníky předloženy nejstarším žákům.

Tabulka 2:

Rok narození	Četnost
1992	0,5 % (1)
1993	29,8 % (57)
1994	47,1 % (90)
1995	19,9 % (38)
neuveveno	2,6 % (5)

⁵ www.blog008.ic.cz/dotaznik.php (ke 2.12.2009)

Významným údajem je především bydliště a místo narození informátorů. Jejich srovnáním můžeme zjistit, zda žáci v minulosti bydleli na jiném místě než v současnosti.

Tabulka 3 shrnuje údaje o současném bydlišti respondentů. Kromě jedné osoby bydlí všichni respondenti v oblasti horského nářečí.⁶ Termíny město a vesnice užíváme pro popis místa bydliště z hlediska počtu jeho obyvatel, městy jsou v našem výzkumu obce Tišnov, Blansko, Kuřim a Rájec-Jestřebí.

V tabulce 4 je uveden podrobný výčet všech obcí. Z tabulky 5 vyplývá, že 95 % osob žije celý život v dané oblasti. Místo narození žádného respondenta nespadá do oblasti horského nářečí proto, že se zde nenachází žádné porodnice.

Tabulka 3:

Škola	Bydliště město	Bydliště vesnice	Bydliště mimo oblast	Celkem
Tišnov	51,3 % (20)	46,2 % (18)	2,6 % (1)	39
Lomnice	0,0% (0)	100,0 % (59)	0,0% (0)	59
Rájec - Jestřebí	32,0 % (8)	68,0 % (17)	0,0% (0)	25
Kuřim	89,4 % (59)	10,6 % (7)	0,0% (0)	66
Celkem	46,0 % (87)	53,4 % (101)	0,5 % (1)	189

Tabulka 4:

Bydliště	Škola	Celkem
Kuřim	Kuřim	59
Lomnice	Lomnice (36) Tišnov (2)	38
Tišnov	Tišnov	20
Doubřavice nad Svitavou	Rájec-Jestřebí	9
Rájec-Jestřebí	Rájec-Jestřebí	7
Běleč	Lomnice	5
Ráječko	Rájec-Jestřebí	5
Rašov	Lomnice	5
Štěpánovice	Tišnov	4
Vranov	Kuřim	4
Osiky	Lomnice	3
Křepťov	Lomnice	2
Kuničky	Rájec-Jestřebí	2
Lomnička	Tišnov	2

⁶ Odpovědi tohoto žáka se výrazněji neodlišovaly od jeho spolužáků , proto byl jeho dotazník do výzkumu také zařazen.

Řepka	Lomnice	2
Strhaře	Lomnice	2
Synalov	Lomnice	2
Železné	Tišnov	2
Blansko	Rájec-Jestřebí	1
Borač	Tišnov	1
Bořitov	Rájec-Jestřebí	1
Brno	Tišnov	1
Čebín	Kuřim	1
Čížky	Tišnov	1
Dolní Loučky	Lomnice	1
Horní Loučky	Tišnov	1
Hradčany	Tišnov	1
Chudčice	Kuřim	1
Kuřim-Podlesí	Kuřim	1
Ochoz u Tišnova	Lomnice	1
Předklášteří	Tišnov	1
Šerkovice	Tišnov	1
Unín	Tišnov	1
Zhoř	Lomnice	1
neuvedeno	Tišnov (1) Kuřim (1)	2

Tabulka 5:

Místo narození	Celkem
Haná	94,8 % (181)
Morava mimo Hanou	0,5 % (1)
Čechy	1,6 % (3)
Slovensko	0,5 % (1)
Arménie	0,5 % (1)
neuvedeno	2,1 % (4)

Posledním sledovaným socio-demografickým údajem bylo místo narození otce a matky. Ze získaných výsledků lze vyčíst, že v polovině případů pocházejí rodiče z dané oblasti, ve čtvrtině potom z oblasti Hané v širším slova smyslu, tj. z oblasti středomoravských nářečí. Zbývající čtvrtina potom pochází ze zbylé části Moravy, Čech a zahraničí. U žádného z informátorů, jehož rodič, příp. rodiče nepocházeli ze sledované oblasti, jsme nezaznamenali údaje, které by ukazovaly na významný vliv rodičů na jazykový úzus jejich dětí.

Podrobně jsou tato data rozepsána v následujících tabulkách.

Tabulka 6:

Odkud pochází otec	Celkem
oblast horského nářečí	47,6 % (91)
Haná	23,6 % (45)
Morava mimo Hanou	5,8 % (11)
Čechy	5,2 % (10)
Slovensko	3,7 % (7)
Arménie	0,5 % (1)
Maďarsko	0,5 % (1)
Německo	0,5 % (1)
Vietnam	0,5 % (1)
neuvedeno	12 % (23)

Tabulka 7:

Odkud pochází matka	Celkem
oblast horského nářečí	50,3 % (96)
Haná	29,8 % (57)
Morava mimo Hanou	4,7 % (9)
Čechy	3,7 % (7)
Slovensko	3,7 % (7)
Arménie	0,5 % (1)
Polsko	0,5 % (1)
neuvedeno	6,8 % (13)

3. Soubor charakteristických jevů v hláskosloví a tvarosloví horského nářečí

V následující kapitole chceme podat ucelený pohled na současný stav mluvy mládeže žijící na území horského nářečí z hlediska všech jeho dominantních znaků. Celkový pohled na hláskoslovné a tvaroslovné jevy a útvary jazyka ovlivňující jejich současnou podobu je převzat z monografie M. Krčmové (Krčmová, 1981) a doplněn její pozdější prací (Krčmová, 1993). Náš výzkum byl primárně zaměřen na lexikální stránku jazyka, proto dotazník obsahoval jen vybrané tvaroslovné jevy, u kterých jsme očekávali rozdílnou frekvenci užití v jednotlivých obcích (více viz kapitolu 3.3).

3.1 Současný stav souboru charakteristických fonetických a fonologických jevů

Současná podoba běžné mluvy nejmladší generace se silně odlišuje od stavu zaznamenaného v 60. letech u nejstarších mluvčích (Nerudová, 1978). Na vývoj původního dialektu měly a stále mají vliv prestižní jazykové útvary, ale i okolní teritoriální dialekty a interdialekt. Tento vliv však není vyrovnaný, ke změnám dochází nejvíce u jevů fonetických a fonologických, méně se pak prosazují v morfologické rovině jazyka.

Fonetická realizace hlásek nejvíce podléhá vlivu spisovného jazyka, což se projevuje plným nahrazením tradiční zavřené výslovnosti výslovností neutrální a převahou diftongoidní a diftongické realizace vokálů *é* a *ó* s výrazným úbytkem tradiční monoftongické realizace. K výraznému odklonu od nářečních variant dochází ve všech pozicích u fonému *é* (nehýbé 16,1 % - nehýbej 83,9 %), (nehébej 14,3 % - nehejbej 37,4 % - nehýbej 48,2 %) i u fonému *ó* (dlouhý 23,6 % - dlouhý 76,4 %). Revize těchto výsledků M. Krčmovou v roce 1991 ukázala další pokles výskytu těchto nářečních prvků v mluvě mládeže a rozdílnou náhradu těchto monoftongů. Zatímco *ó* se plně diftongizovalo, foném *é* byl plně nahrazen dvojhláskou *ej* pouze v koncovkách singuláru adjektiv, v koncovkách plurálu a kmeni slov je patrný příklon ke spisovné podobě. M. Krčmová konstatuje, že uživatelé pokládají zvukovou realizaci těchto fonémů za podružnou, v průběhu promluvy mění jejich podobu nahodile nebo v závislosti na zvoleném mluvním stylu.

Distribuci vokálů, jakožto zásadního prvku rozlišujícího jednotlivé jazykové útvary, je třeba rozdělit na nemorfologizované a morfologizované případy. Rozdíly v nemorfologizovaných variantách jsou méně stabilní a zachovalé. Již zcela zanikly posuny ve vokalickém systému $u > o$, $e > i$, které byly jako silně nářeční s výlučným výskytem v daném tradičním teritoriálním dialektu (TTD) nahrazeny vokály shodnými se spisovným jazykem. Mezi nejstálejší prvky patří tzv. moravská krátkost, která nepodléhá vlivu žádného prestižního útvaru jazyka (blato 76,5 % - bláto 23,5 %). Stabilním dialektovým rysem je také úžení (mlíko 80,8 % - mléko 19,2 %), které je typické pro TTD, obecnou češtinu (OČ) a pozvolna proniká i do spisovného jazyka (SJ). Obdobnou distribuci ve složkách národního jazyka má i protetické *v*, které je ovšem v současné době na ústupu (voheň 40,4 % - oheň 59,6 %). Příčinou může být sílící pocitování protetického *v* jako prvku hovorové češtiny (HČ) pražského typu. Pozdější výzkum M. Krčmové tento úbytek potvrdil, v 90. letech se proteze vyskytla jen v 18,6 % případů. J. Gráfová (Gráfová, 2007) ve své práci v roce 2007 zaznamenala u brněnských studentů užití proteze ve více než 1/3 případů. Dodává však, že takto vysoký výskyt je možná pouze důsledkem volby výrazů s tzv. „typickou“ protezí (okno, okurka).

Morfologizované hláskoslovné jevy typu hrnca - hrnce (61 % / 39 %), ju - ji (68 % / 32 %) a rukavicó/ou - rukavicí (46,4 % / 53,6 %) se ve frekvenci zastoupení prakticky nemění, nepodléhají vlivu SJ ani OČ. Závěrem lze říct, že „z obou prestižních útvarů je vliv SJ, zvláště jeho hovorové podoby, výraznější a pravidelnější než působení OČ, která se výrazněji projevuje pouze v náhradě tradičního *é* diftongem *ej*“ (Krčmová, 1981, s. 83).

3.2 Současný stav souboru charakteristických morfologických jevů

Na vliv konkrétního dialektu nemají vliv pouze prestižní jazykové útvary, ale také okolní dialekty a zejména interdialekt (ID), který vychází z jejich společných rysů. Prvky ID se mohou vyskytovat spolu s tradičními nářečními prvky dubletně, v důsledku toho je ovšem obtížné určit, které prvky jsou v daném dialektu původnější. Jedná se například o unifikující morf *-ách* v lok. pl. mask. a neut. měkkých typů (na strojích 73 % - na strojích 27 %), morf *-ách* v lok. pl. fem. měkkého typu (o duších 60 % - o dušách 40 %) a morf *-ám* v dat. pl. fem. měkké deklinace (k duším 74 % - k dušám 26 %). ID prvky se prosazují i tehdy, jestliže má každý útvar národního jazyka vlastní morf se shodnou funkcí. V deklinaci mask. zakončených na *-tel* se v lok. pl. vedle tradičního

morfu *-ech* objevuje i ID *-ách* a SJ *-ích* (učitelech 44 % – učitelách 16 % – učitelích 40 %), revize v 90. letech však ukázala významný pokles ID koncovky *-ách* až na hranici 10 %, resp. 17 % u regionálního morfu *-ech*. V konjugaci sloves V. slovesné třídy se vedle tradičního *-aji* objevuje i ID *-ajó* a OČ *-aj* (dělají + dělají 59 % – dělají 33 % – dělají 8 %). V roce 1991 zaznamenala M. Krčmová výskyt ID koncovky pouze v 18,9 % případů. Morfy z ID deklinace substantiv do dialektu pronikají a udržují se v něm vlivem unifikační tendence, koncovky sloves jsou pocíťovány jako více příznakové a jejich výskyt v jazyce se snižuje.

Mezi typické nářeční prvky, které odlišují dialekt od prestižních útvarů jazyka, patří například tendence k měkké deklinaci mask. zakončených na *-s*, *-z*, *-l* (do nosa 37 % – do nosu 63 %) a tendence k měkké deklinaci fem. na *-sa*, *-za*, *-la* (do škoale 41 % – do školy 59 %), která byla živým prvkem v mluvě mládeže i v 90. letech. Ve vyrovnání tvaru gen.-akuz. sg. mask. vzoru předseda (na předsedy 42 % – na předsedu 58 %) a vyrovnání instr. mask. sg. téhož vzoru s ostatními instr. mask. (s předsedem 45 % – s předsedou 55 %) došlo ke značnému odklonu od nářečních forem, v roce 1991 se objevily méně než v 10 % případů. Vyrovnání dat. a lok. sg. mask. a neut. měkkých typů (na stroju 52 % – na stroji 48 %), unifikace morfu pro nom. pl. životných jmen (židi 53 % – židé 47 %) a unifikace morfů imperativu (sednite 55 % – sedněte 45 %) jsou i nadále prvky stabilní a živé i přes jejich evidentní nespisovnost.

Jevy shodné pro spisovný jazyk a dialekt stojící v opozici k jevům obecné češtiny jsou v mluvě mládeže zachovalé a hojně užívané, jejich výskyt se v 90. letech nesnížil. Mezi nejpravidelnější a nejfrekventovanější patří vyrovnání tvarů adjektivní a zájmenné flexe v gen., dat. a lok. (bez té mladé 82 % – bez tý mladý 18 %), zachovávání vyjádření životnosti (vysocí kluci 89 % – vysoký kluci 11 %) a zachovávání morfu *-l* v mask. sg. přičestí minulého (nesl 97 % – nes 3 %). Zachovávání kmenotvorného formantu *-nu* v přičestí minulém u sloves typu tisknout (tiskl 74 % – tisknul 26 %) proniká z OČ přes HČ do prestižní spisovné podoby jazyka, což se zřejmě odráží i na relativně nižší frekvenci užití tradiční krátké podoby.

Nejrozmanitější vývoj je v souboru jevů, z nichž každý náleží k jinému útvaru národního jazyka. Patří sem například instr. pl. měkké deklinace, pro který TTD užívá unifikovaný tvar *-ama*, OČ v užití koncovek rozlišuje měkké a tvrdé vzory a SJ v koncovkách reflektuje i rod (domama, strojama, dušama,

polama 67 % – domama, strojema, dušema, polema 17 % – domy, stroji, dušemi, poli 16 %). Nářeční koncovka *-ama* se se stejnou frekvencí vyskytla i v mluvě žáků v roce 1991. V instr. pl. fem. vzoru *kost* se v dialektu vyskytuje dubleta *-ama* a *-ima/-ema*, v OČ je užíván morf *-ma*, ve SJ *-mi* (*košťama*, *koštima*, *kostěma* 51 % – *koštma* 38 % – *koštmi* 12 %). Ve 3. os. pl. ind. prés. sloves IV. slovesné třídy lze vysledovat odklon od tradiční nářeční koncovky *-ijou* a příklon k unifikační koncovce *-í* (*prosijó*, *prosijou* 27 % – *prosej*, *prosejí* 14 % – *prosí* 59 %). Tento trend se projevuje i u sloves typu *sázet*, což dokládá významnost vlivu jednotící tendence ve vývoji dialektu, tvar *sází* je totiž tradičně nenáležitý ve SJ⁷, OČ i HČ (*sázijó*, *sázijou* 24 % – *sázej* 7 % – *sázejí* 11 % – *sází* 55 %).

Pro popis současného stavu hláskosloví a tvarosloví běžné mluvy mládeže ze sledované oblasti jsme použili data získaná v centru Brna M. Krčmovou. Současný stav nářečních prvků v mluvě mládeže se totiž významně shoduje s daty, která získala na základě svých výzkumů. Odlišné výsledky jsme zjistili pouze ve vyrovnání tvarů gen.-akuz. Nejmladší generace užívá nářeční tvar ve 43 % (*na Ladě*), resp. 30 % případů (*na Tondy*), v instr. maskulina v 51 % případů (*s Frantem*). Mládež v Brně tyto nářeční formy již takřka neužívá.

3.3 Srovnání jednotlivých obcí, vesnice a města

Předložením dotazníků žákům v různých obcích jsme získali materiál vhodný k srovnání stavu mluvy v různých částech území horského nářečí. Vyhodnocení výsledků žáků z vesnic a z měst nás vedlo ke zjištění, že je třeba rozlišit žáky z Tišnova podle místa jejich bydliště. Respondenti označení „Tišnov vesnice“ navštěvující školu v Tišnově pocházejí částečně z vesnic blízkých Lomnici, částečně z vesnic ležících v různých částech oblasti horského nářečí. Tato skutečnost se také odrazila ve výsledcích, na základě kterých nelze tuto skupinu jednoznačně přiřadit k žádné jiné. U ostatních škol nebyl zjištěn rozdíl v odpovědích žáků z vesnic a měst. Při popisu územního rozšíření nářečních prvků jsme vycházeli z ČJA.

3.3.1. Nářeční prvky dominantní

Položky ověřující tvar gen. a lok. místního jména *Kuřim* jsme do dotazníku zařadili na základě vlastní zkušenosti, že jeho deklinace nesouhlasí se spisovným

---

⁷ Tvar *oni sází* byl kodifikován v roce 1993.

územ. Tato odlišnost vyplývá z rozdílné rodovosti (spisovně ženský, na Moravě s výjimkou Třebíčska a Litovelska mužský rod) a z variování koncovek *-u X -a* a *-e X -u* u tvrdého neživotného maskulina. Nářeční varianta byla užita téměř ve 2/3 případů, rozložení jejího užití však nebylo jednotné. Ve skupině obcí Tišnov město (90 %), Tišnov vesnice (88,2 %) a Lomnice (79,7 %) je nářeční forma užívána téměř výhradně, ve zbylých obcích tvoří dubletní variantu ke spisovnému pojmenování a objevuje se v mluvě přibližně v 1/2 případů.

Škola	V Kuřimi	V Kuřimě	V Kuřimu	Celkem
Tišnov město	10,0 % (2)	90,0 % (18)	0,0 % (0)	20
Tišnov vesnice	11,8 % (2)	88,2 % (15)	0,0 % (0)	17
Lomnice	20,3 % (12)	79,7 % (47)	0,0 % (0)	59
Rájec-Jestřebí	56,0 % (14)	40,0 % (10)	4,0% (1)	25
Kuřim	45,5 % (30)	51,5 % (34)	3,0 % (2)	66
Celkem	32,1 % (60)	66,3 % (124)	1,6 % (3)	187

V gen. toponyma Kuřim je po sečtení tvarů *Kuřima* a *Kuřimu* podobná situace jako v lok. Obzvláště často se nespisovná koncovka objevuje v odpovědích žáků z Tišnova vesnic (81,3 %), Tišnova města (75 %) a Lomnice (72,4 %). V Rájci-Jestřebí a Kuřimi dosahuje frekvence užití nářečního tvaru přibližně 50 %.

Škola	Blízko Kuřimi	Blízko Kuřima	Blízko Kuřimu	Blízko Kuřimě	Celkem
Tišnov město	25,0 % (5)	65,0 % (13)	10,0 % (2)	0,0% (0)	20
Tišnov vesnice	18,8 % (3)	81,3 % (13)	0,0 % (0)	0,0 % (0)	16
Lomnice	27,6 % (16)	63,8 % (37)	6,9 % (4)	1,7 % (1)	58
Rájec-Jestřebí	54,2 % (13)	41,7 % (10)	4,2% (1)	0,0 % (0)	24
Kuřim	40,0 % (26)	58,5 % (38)	1,5 % (1)	0,0 % (0)	65
Celkem	34,4 % (63)	60,7 % (111)	4,4% (8)	0,6 % (1)	183

Do dotazníku jsme zařadili i ukazovací zájmeno *ten* s cílem zaznamenat kvalitu a frekvenci sufixů, které respondenti užijí. Předem je nutno poznamenat, že dokladů na zdůrazňující formanty *-to*, *-hle* a *-dle* jsme nezískali dostatečné množství. I přesto lze konstatovat, že informátoři z Tišnova (města i vesnic) užívají formantu *-hle* častěji (40 %) než žáci z ostatních obcí (<10 %).

Škola	Tohoto	Tohohle	Tohodle	Celkem
Tišnov město	60,0 % (6)	40,0 % (4)	0,0 % (0)	10
Tišnov vesnice	60,0 % (3)	40,0 % (2)	0,0 % (0)	5
Lomnice	89,5 % (17)	5,3 % (1)	5,3 % (1)	19
Rájec-Jestřebí	80,0 % (8)	10,0 % (1)	10,0 % (1)	10
Kuřim	88,2 % (15)	5,9 % (1)	5,9 % (1)	17
Celkem	75,5 % (49)	20,2 % (9)	4,2 % (3)	61

3.3.2 Nářeční prvky dubletní k prvkům spisovným

Na většině území České republiky má typ *předseda* náležitý tvar shodný s akuz. fem. vzoru žena, tedy *předsedu*. Větší část střm. dialektů užívá formy *předsedy*, která vznikla přenesením tvaru gen. do akuz. v důsledku zdůraznění přirozeného rodu a životnosti. Zjišťovali jsme distribuci těchto tvarů u jmen zakončených na tvrdou i měkkou hlásku. Nářeční varianty jsou v obou případech užívány hojně, ale žádná z nich nedosahuje 50% hranice. Po měkké souhlásce nepatrně častěji následuje nespisovná koncovka než po souhlásce tvrdé. Nářeční forma je u proprií s tvrdou souhláskou nejméně zastoupena v odpovědích žáků z Kuřimi a z Tišnova-města (16,7 % a 21,1 %), nejvíce ji užíli žáci z Rájce-Jestřebí, a to v 61,1 %.

Škola	Tondu	Tondy	Celkem
Tišnov město	79,0 % (15)	21,1 % (4)	19
Tišnov vesnice	62,5 % (10)	37,5 % (6)	16
Lomnice	63,6 % (35)	36,4 % (20)	55
Rájec-Jestřebí	38,9 % (7)	61,1 % (11)	18
Kuřim	83,3 % (50)	16,7 % (10)	60
Celkem	69,6 % (117)	30,4 % (51)	168

Akuz. vlastního jména podle vzoru *předseda* zakončeného na měkkou hlásku vykazuje odlišnou situaci než v předchozím případě. Výraznou převahu nářečního tvaru jsme kromě Rájce-Jestřebí zaznamenali také v Lomnici, v obou obcích jej užíly téměř 2/3 žáků. Protipólem je situace v Tišnově městě, kde nespisovný tvar neužil žádný z respondentů.⁸

⁸ Pouze jeden žák použil tvar *Ladi*, který je ale nenáležitý, typický pro propria s tvrdou souhláskou v koncovém morfu.

Škola	Lađu	Ladě	Ladi	Celkem
Tišnov město	95,2 % (20)	0,0 % (0)	4,8 % (1)	21
Tišnov vesnice	63,2 % (12)	36,8 % (7)	0,0 % (0)	19
Lomnice	37,9 % (22)	62,1 % (36)	0,0 % (0)	58
Rájec-Jestřebí	36,0 % (9)	64,0 % (16)	0,0 % (0)	25
Kuřim	67,2 % (43)	32,8 % (21)	0,0 % (0)	64
Celkem	56,7 % (106)	42,8 % (80)	0,5 % (1)	187

Na velké části našeho území byly starší tvary instr. sg. a-kmene vzoru předseda nahrazeny novějšími formami podle vzoru pán. Na Moravě zabírá tento tvar větší část střm. nářečí, hranice tvaru *předsedem* prochází sledovanou oblastí horského nářečí přibližně v oblasti Tišnova. V našem výzkumu jsme však výrazně nižší frekvenci užití nespisovné varianty zaznamenali pouze v odpovědích žáků z Tišnova města. Zde nářeční koncovku uvedlo jen 26,3 % respondentů, v ostatních obcích to bylo průměrně 58,7 % informátorů.

Škola	Frantou	Frantem	Celkem
Tišnov město	73,7 % (14)	26,3 % (5)	19
Tišnov vesnice	27,8 % (5)	72,2 % (13)	18
Lomnice	45,5 % (25)	54,6 % (30)	55
Rájec-Jestřebí	39,1 % (9)	60,9 % (14)	23
Kuřim	54,8 % (34)	45,2 % (28)	62
Celkem	49,2 % (87)	50,9 % (90)	177

Pro oblast střm. nářečí je podle ČJA typický výskyt nepřehlasovaných koncovek substantiv. V běžné mluvě žáků z oblasti horského nářečí převažovala nespisovná koncovka gen. životného maskulina vzoru muž v odpovědích žáků z Lomnice (57,5 %), nejméně jí užíli respondenti z Tišnova města (14,3 %).

Škola	Učitele	Učitela	Celkem
Tišnov město	85,7 % (18)	14,3 % (3)	21
Tišnov vesnice	61,1 % (11)	38,9 % (7)	18
Lomnice	42,6 % (20)	57,5 % (27)	47
Rájec-Jestřebí	60,0 % (12)	40,0 % (8)	20
Kuřim	78,6 % (44)	21,4 % (12)	56
Celkem	64,8 % (105)	35,2 % (57)	162

Podle ČJA se podoba *nožách* v lok. pl. neut. vyskytuje ve střm. nářečích bez centrálních úseků, ve městech se většinou užívá podoby *nožích*. Toto rozložení

variant jsme zjišťovali pomocí výrazů *nervy*. Statisticky významnější výskyt nářečního tvaru byl zjištěn v Rájci-Jestřebí, Lomnici a Kuřimi, kde se nářeční varianta objevila ve více než 25 % odpovědí, což ukazuje, že tento tvar je relativně stále živý. Naproti tomu v Tišnově městě se tato forma v řeči mládeže již téměř neobjevuje (5,9 %).

Škola	O nervech	O nervách	Celkem
Tišnov město	94,1 % (16)	5,9 % (1)	17
Tišnov vesnice	82,4 % (14)	17,7 % (3)	17
Lomnice	73,1% (38)	26,9 % (14)	52
Rájec-Jestřebí	66,7 % (14)	33,3 % (7)	21
Kuřim	74,1 % (40)	25,9 % (14)	54
Celkem	75,8 % (122)	24,2 % (39)	161

Při sledování úžení v akuz. pl. feminina jsme zjistili, že zúžená, nespisovná varianta se objevuje výrazně častěji nejen v Tišnově městě, ale i v Tišnově vesnicích, kde přesahuje 75% hranici a zařazuje se tak mezi varianty užívané důsledně. Tento stav si lze vysvětlit tím, že v dialektu preferovaný zkrácený tvar *nějaky* je v oficiálním projevu přednostně nahrazován tvarem spisovným.

Škola	Nějaké mísy	Nějaký mísy	Celkem
Tišnov město	35,3 % (6)	64,7 % (11)	17
Tišnov vesnice	23,5 % (4)	76,5 % (13)	17
Lomnice	74,3 % (26)	25,7 % (9)	35
Rájec-Jestřebí	60,0 % (12)	40,0 % (8)	20
Kuřim	55,8 % (24)	44,2 % (19)	43
Celkem	54,5 % (72)	45,5 % (60)	132

Ve spisovném jazyce a na území českých nářečí v užším smyslu mají přivlastňovací zájmena můj, tvůj, svůj v nepřímých pádech stažené tvary *mého*, příp. *mýho*. V nom. a akuz. sg. feminin a neuter a v nom. a akuz. pl. všech rodů jsou za spisovné přijímány i tvary nestažené. M. Krčmová uvádí, že nestažená varianta je typická zejména pro nom. sg. i pl., v nepřímých pádech převládá deklinace adjektivní.

Nestažený tvar přivlastňovacího zájmena v gen. sg. fem. jsme ve všech obcích zaznamenali ve více než v ¼ odpovědí. Pouze v Lomnici uvedlo

nestaženou variantu 14,3 % žáků.

Škola	Té/tý tvé/tvý kamarádky	Té/tý tvojí kamarádky	Tej tvojej kamarádky	Celkem
Tišnov město	57,9 % (11)	36,8 % (7)	5,3 % (1) ⁹	19
Tišnov vesnice	73,3 % (11)	26,7 % (4)	0,0 % (0)	15
Lomnice	85,7 % (42)	14,3 % (7)	0,0 % (0)	49
Rájec-Jestřebí	68,2 % (15)	31,8 % (7)	0,0 % (0)	22
Kuřim	73,6 % (39)	26,4 % (14)	0,0 % (0)	53
Celkem	74,7% (118)	24,7 % (39)	0,6 % (1)	158

Forma *bratrově* byla na Moravě zaznamenána pouze v městské mluvě, kam proniká vlivem spisovného jazyka. Varianta *bratrové* je rozšířena v oblasti střm. nářečí bez jz. oblasti, ve které je užíván tvar *bratrový*. Horskou oblastí prochází izoglosa oddělující oblast Tišnovska od území s výskytem tvaru *bratrové*.

V našem výzkumu bylo zastoupení jednotlivých tvarů v různých obcích srovnatelné. Přibližně ve 2/3 případů jsme zaznamenali užití jmenného tvaru, žáci v Tišnově městě jej však uvedli jen v 52,6 % případů, což nesouhlasí s průběhem izoglosy podle ČJA. Ve třech případech tito žáci užili složeného tvaru *mamčiny* (15,8 %).

Škola	Mamčině sestře	Mamčiné sestře	Mamčiny sestře	Celkem
Tišnov město	52,6 % (10)	31,6 % (6)	15,8% (3)	19
Tišnov vesnice	77,8 % (14)	22,2 % (4)	0,0 % (0)	18
Lomnice	72,2 % (39)	27,8 % (15)	0,0 % (0)	54
Rájec-Jestřebí	59,1 % (13)	40,9 % (9)	0,0 % (0)	22
Kuřim	68,23 % (43)	31,8 % (20)	0,0 % (0)	63
Celkem	67,6 % (119)	30,7 % (54)	1,7 % (3)	176

Tvary s uchovaným jmenným tvarem trpného přičestí slovesa při vyjadřování kategorie výsledného stavu jsou typické pro západní a jz. Moravu, na zbylé části území Moravy je užívána adjektivní složená deklinace. Oblast horského nářečí leží na hranici výskytu složené deklinace, proto se v odpovědích respondentů obě varianty objevily přibližně stejně často. Nejvyšší procento adjektivních složených tvarů jsme zaznamenali v Tišnově městě (65 %), jmenná varianta převažuje v Lomnici, Rájci-Jestřebí a Kuřimi, kde se objevuje ve více než v 1/2 odpovědí.

⁹ Matka tohoto žáka, který užil nářečně nenáležitěho tvaru *tvojej*, pochází z Přítluk, z oblasti vm. nářečí.

Škola	Uklizeno	Uklizený	Uklizené	Uklizíno	Celkem
Tišnov město	35,0 % (7)	45,0 % (9)	20,0 % (4)	0,0 % (0)	20
Tišnov vesnice	44,4 % (8)	50,0 % (9)	5,6 % (1)	0,0 % (0)	18
Lomnice	56,6 % (30)	26,4 % (14)	11,3 % (6)	5,7 % (3)	53
Rájec-Jestřebí	52,4 % (11)	38,1 % (8)	4,8 % (1)	4,8 % (1)	21
Kuřim	51,7 % (30)	41,4 % (24)	1,7 % (1)	5,2 % (3)	58
Celkem	50,6% (86)	37,7 % (64)	7,7 % (13)	4,1 % (7)	170

Jz. Morava s dosahem až k Boskovicím a Brnu je charakterizována formou *nima*. Tvar *něma* zabírá Novoměstsko, vých. polovinu střm. nářečí a již. úsek vm. dialektů. Izoglosa oddělující území s variantami *nima* X *něma* prochází oblastí horského dialektu. Nejvýchodnější část území stejně jako Brno a Olomouc náleží do území s převládající formou *něma*. M. Krčmová konstatuje, že přetrvává převaha tradiční formy *nima* nad její novější variantou *něma*. V našem výzkumu se frekvence výskytu tvaru *němi/a* pohybuje mezi 16 % a 32 %, pouze v Rájci-Jestřebí tato forma výrazně převažuje (70,9 %).

Škola	Nimi	Nima	Něma	Němi	Celkem
Tišnov město	10,5 % (2)	73,7 % (14)	15,8 % (3)	0,0 % (0)	19
Tišnov vesnice	21,1 % (4)	47,4 % (9)	31,6 % (6)	0,0 % (0)	19
Lomnice	34,6 % (19)	47,3 % (26)	18,2 % (10)	0,0 % (0)	55
Rájec-Jestřebí	16,7 % (4)	12,5 % (3)	66,7 % (16)	4,2 % (1)	24
Kuřim	23,3 % (14)	55,0 % (33)	20,0 % (12)	1,7 % (1)	60
Celkem	21,2 % (43)	47,2 % (85)	30,5 % (47)	1,2 % (2)	177

Podoba *su* se užívá na celém území Moravy s výjimkou části jz. úseku a severního okraje vm. nářečí. Námi sledovaná oblast leží na hranici výskytu formy *su*, čemuž odpovídá i vyšší frekvence spisovné varianty *sem* (42 %) oproti stavu zjištěnému M. Krčmovou v centru Brna (21 %). Tišnov město a Tišnov vesnice tvoří dva protipóly ve frekvenci užití nespisovné varianty *chcu*. V Tišnově městě se nespisovný tvar objevil v 47,4 % odpovědí, žáci z Tišnova vesnic tuto formu naopak výrazně preferují (70,6 %).

Škola	Chci	Chcu	Celkem
Tišnov město	52,6 % (10)	47,4 % (9)	19
Tišnov vesnice	29,4 % (5)	70,6 % (12)	17
Lomnice	48,2 % (26)	51,9 % (28)	54
Rájec-Jestřebí	40,0 % (8)	60,0 % (12)	20
Kuřim	35,7 % (20)	64,3 % (36)	56
Celkem	41,6 % (69)	58,4 % (97)	166

Z tabulky shrnující zaznamenané tvary imperativu slovesa *schovat se* lze vyčíst vztahy dvou jevů hláskoslovných a jednoho tvaroslovného. Statisticky významný je rozdíl v užití monoftongizované koncovky *-é*, kterou jsme zaznamenali v 21,7 % odpovědí žáků z Rájce-Jestřebí. Pokud sečteme frekvenci výskytu nářeční i spisovné podoby sufixu, zjistíme, že varianta s koncovkou výrazně převládá pouze v mluvě mládeže z Rájce-Jestřebí (73,9 %).

Škola	Schovej se	Schov se	Schové se	Skov se	Celkem
Tišnov město	50,0 % (10)	50,0 % (10)	0,0 % (0)	0,0 % (0)	20
Tišnov vesnice	33,3 % (6)	55,6 % (10)	11,1 % (2)	0,0 % (0)	18
Lomnice	49,1 % (26)	47,2 % (25)	1,9 % (1)	1,9 % (1)	53
Rájec-Jestřebí	52,2 % (12)	26,1 % (6)	21,7 % (5)	0,0 % (0)	23
Kuřim	44,8 % (26)	46,6 % (27)	1,7 % (1)	6,9 % (4)	58
Celkem	45,9 % (80)	45,1 % (78)	7,3 % (9)	1,8 % (5)	172

Kolísání sloves mezi I. a V. slovesnou třídou je v některých případech kodifikováno ve spisovném jazyce (např. *hýbe* - *hýbá*). U sloves, která tvoří spisovné tvary pouze podle V. slovesné třídy, se v nářečích objevují tvary podle I. třídy, kterých směrem na východ přibývá.

Podle ČJA se na území horského dialektu užívá tvar *líce*, dubletně se zde vyskytuje varianta *lítá*. Tato oblast však leží na hranici výskytu formy *líce*, což se projevilo výsledky shodnými se stavem v Brně, které již leží mimo tuto oblast (Bednářová 7 %, Krčmová 6 %). Naproti tomu frekvence užití nářečního tvaru v Olomouci, která leží uvnitř tohoto území, je téměř 50% (Jodas, 2004).

Tvar *vikle* je na sledovaném území rozložen nepravidelně a s vyšší frekvencí (Bednářová 35 %, Jodas 69 %) než tvar *líce*, neboť u něj nedochází ke změně kořenové hlásky. Nářeční variantu *vikle* nejčastěji užili informátoři z Tišnova (město - 50 %, vesnice - 46,7 %). Výskyt této formy u žáků z Rájce-Jestřebí a z Lomnice se pohybuje okolo 25% hranice.

Škola	Vyklá se	Vikle se	Celkem
Tišnov město	50,0 % (10)	50,0 % (10)	20
Tišnov vesnice	53,3 % (8)	46,7 % (7)	15
Lomnice	74,4 % (32)	25,6 % (11)	43
Rájec-Jestřebí	75,0 % (12)	25,0 % (4)	16
Kuřim	62,7 % (37)	37,3 % (22)	59
Celkem	64,7 % (99)	35,3 % (54)	153

Ve střm. nářečích s přesahem do nářečí slezských se objevuje výhradně forma *nejzdite*, v moravských městech se šíří spisovný tvar *nejzděte*. Nespisovnou variantu imperativu slovesa spát užilo 70 % žáků z Rájce-Jestřebí, v odpovědích respondentů z Tišnova města se objevila jen v 18,8 % případů.

Škola	Spěte	Spite	Celkem
Tišnov město	81,3 % (13)	18,8 % (3)	16
Tišnov vesnice	46,7 % (7)	53,3 % (8)	15
Lomnice	45,1 % (23)	54,9 % (28)	51
Rájec-Jestřebí	30,0 % (6)	70,0 % (14)	20
Kuřim	68,1 % (32)	31,9 % (15)	47
Celkem	54,4 % (81)	45,6 % (68)	149

Srovnáním s předchozím případem docházíme k zajímavému výsledku. Zatímco varianta *spite* v jedné obci dosahovala 70 % a v dalších dvou přesahovala 50% hranici, v rozkazu *lehněte si* byla nářeční varianta zaznamenána ve více než polovině případů jen v Rájci-Jestřebí (68,4 %). Ve zbývajících obcích potom nedosahovala ani 40% hranice, v Tišnově městě ji nevedl ani jediný respondent.

Škola	Lehněte si	Lehnite si	Celkem
Tišnov město	100,0% (15)	0,0 % (0)	15
Tišnov vesnice	68,8 % (11)	31,3 % (5)	16
Lomnice	60,4 % (32)	39,6 % (21)	53
Rájec-Jestřebí	31,6% (6)	68,4 % (13)	19
Kuřim	78,7 % (37)	21,3 % (10)	47
Celkem	67,3 % (101)	32,7 % (49)	150

Varianta *chtět* je typická pro sv. polovinu střm. nářečí, podoba *chcet* se vyskytuje na jižním Novoměstsku, sz. a jv. Třebíčsku, již. Boskovicku, Brněnsku a Břeclavsku.

Zatímco nářeční varianty *chtět* a *chcet* se vyskytují vyrovnaně (15 %), tvar shodný se spisovným jazykem na daném území převládá, objevuje se ve více než 2/3 případů. V dubletě tvarů *jíst* (18 %) a *jest* (82 %) jsme zaznamenali výraznou převahu nářečního tvaru. Tento stav odpovídá naší zkušenosti a ve srovnání s výsledky získanými v dubletě *chtít* a *chtět* ukazuje, že zatímco některé nářeční formy stejného typu podléhají vlivu spisovného jazyka a z mluvy mládeže se vytrácejí, u jiných slov se v mluvě udržují a frekvence jejich užití se nesnižuje. Tvar *chtět* a jeho hláskoslovná diferenciacie *chcet* nejvýrazněji převažoval u respondentů z Rájce-Jestřebí (68 %), oproti tomu žáci z Tišnova města a z Kuřimi jej užívají jen omezeně (15 %, 17,2 %).

Škola	Chtít	Chtět	Chcet	Chcít	Celkem
Tišnov město	85,0 % (17)	0,0% (0)	15,0% (3)	0,0 % (0)	20
Tišnov vesnice	63,2 % (12)	10,5 % (2)	21,1% (4)	5,3 % (1)	19
Lomnice	68,5 % (37)	7,4 % (4)	24,1 % (13)	0,0 % (0)	54
Rájec-Jestřebí	32,0 % (8)	48,0 % (12)	20,0 % (5)	0,0 % (0)	25
Kuřim	82,8 % (53)	12,5 % (8)	4,7 % (3)	0,0 % (0)	64
Celkem	69,8 % (127)	14,3 % (26)	15,4% (28)	0,6 % (1)	182

3.3.3 Nářeční prvky zanikající

Ve střm. nářečích se vedle tvarů spisovných a obecně českých *toho, tomu* objevují i formy vzniklé z měkké deklinace zájmen *teho, temu*, které však v současnosti zcela ustupují z běžného užívání. Významnější výskyt nářeční varianty *tema* jsme zaznamenali pouze u respondentů z Rájce-Jestřebí (25 %), v ostatních obcích stojí tato forma na okraji tvaroslovného systému. Kvůli velmi nízkému počtu respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, však nemusí být tato odchylka statisticky významná.

Škola	Těma(i)	Tema	Celkem
Tišnov	96,0 % (24)	4,0 % (1)	25
Lomnice	90,9 % (30)	9,1 % (3)	33
Rájec-Jestřebí	75,0 % (6)	25,0 % (2)	8
Kuřim	84,0 % (21)	16,0 % (4)	25
Celkem	89,0 % (81)	11,0 % (10)	91

4. Lexikum

Dialektismy dělíme podle různých kritérií do skupin se společným znakem.¹⁰ Manuál lexikografie (Čermák a kol., 1995) uvádí třídění dialektismů podle jejich povahy na:

- Dialektismy vlastní lexikální: výrazy, které mají spisovný ekvivalent vyjádřený odlišným výrazem (např. hrča - boule, lukša - nudle).
- Dialektismy sémantické: slova mající v nářečí jiný význam než ve spisovném jazyce (např. chudý - hubený, kostka - kotník).
- Dialektismy specifické: výrazy, pro které ve spisovném jazyce není žádné pojmenování, příp. jsou specifikována opisem; jedná se zejména o slova označující nedůležité předměty nebo jejich části (např. postřepek - vejce bez skořápky, vuštrliz - zbytky neotrhaného ovoce).
- Dialektismy frekvenční: slova užívaná i ve spisovném jazyce, ale s mnohem nižší frekvencí než v dialektu. Ve spisovném jazyce mohou být tato slova i odlišně stylově zabarvená (např. flaša - láhev, haluza - větev)
- Dialektismy kontextové: slova, která se liší od spisovného úzu svým kontextovým zařazením v rámci sousloví a frazémů (např. soplem by ho přerazil - je velmi hubený).

Dialektismy lze také rozlišovat podle jejich rozšíření a to na:

- Dialektismy úzce lokální: tyto výrazy jsou typické pro určitou oblast, často nejsou užívány ani na celém území daného nářečí. Jedná se o slova pojmenovávající rostliny, zvířata či pracovní nástroje a jejich části. Tyto výrazy k dnešnímu dni již většinou zanikly, příp. je pasivně zná nejstarší generace (např. cefna - konev, repeška - červený mravenec).
- Dialektismy regionální (tzv. regionalismy): slova společná pro větší nářeční celek, v našem případě pro západní část středomoravské nářeční skupiny (např. bapka - plod lopuchu, kadlátka - švestka).
- Dialektismy celomoravské (tzv. moravismy): slova užívaná na rozsáhlém jazykovém území tvořící opozici mezi českou a moravskou jazykovou oblastí (např. haluz - větev, dědina - vesnice, hody - posvícení) (viz kapitolu 4.1).

Pro účely naší práce jsme zvolili druhý způsob kategorizace. U dialektismů celomoravských a regionálních jsme porovnávali současný stav se stavem a územním rozšířením zachyceným v ČJA. Pouze frekvenci pasivní

---

¹⁰ Popis dialektismů čerpáme ze Slovníku J. Vojtové (2008).

znalosti a reálného výskytu v mluvě mládeže bez možnosti kontrolovat přesný územní rozsah daného pojmenování jsme zjišťovali u výrazů vybraných ze Slovníku horského nářečí J. Vojtové (Vojtová, 2008). Z tohoto důvodu jsme získaná data rozdělili podle zdroje, ze kterého byla čerpána. V rámci jednotlivých souborů jsou uvedené výrazy řazeny abecedně. V tabulkách je v závorce u procent uveden počet respondentů. Pokud byly sledované výrazy totožné s výrazy ve výzkumu E. Minářové a E. Müllerové (Minářová, Müllerová, 1987), uvádíme v tabulce také jimi zjištěné hodnoty.

4.1 Dialektismy celomoravské

Značnou část těchto výrazů jsme zařadili do části C dotazníku. Z toho vyplývá, že jsme nezkoumali jejich pasívní znalost u respondentů. Územní rozsah sledovaných lexikálních prvků je popisován podle údajů z ČJA 1 a 2.

BOTA

Kromě záp. a jz. části území převládá na Moravě užívání pojmenování v mužském rodě *bot*, *botek*. S tímto výrazem se nejmladší generace ještě setkává (zná ho 34 %), sama jej však už příliš neužívá (užívá 9 %).

BOCHNÍK

Česko-moravská dichotomie *bochník* - *pecen* je v mluvě mladé generace žijící v moravských městech porušována příklonem k českému výrazu.

V našem výzkumu jsme zjistili pouze 22,8 % aktivních uživatelů moravismu *pecen*, 82,3 % respondentů užívá přednostně slovo *bochník*. U velké části žáků jsme zaznamenali dopsání výrazu *chleba*, lze tedy předpokládat, že je toto označení v mluvě mládeže dominantní.

HOUSKA

Pojmenování *pletýnka* je moravismem, který označuje drobné pletené pečivo z pšeničné mouky. Na území horského nářečí je výraz *pletýnka* preferován téměř v polovině případů. Výjimkou je obec Kuřim, ve které tento výraz zvolilo jen 18,6 % respondentů a naopak většina, tj. 64,4 % žáků, podtrhla výraz *houška*. Souhrnné výsledky ukazují, že oba výrazy jsou užívány přibližně se stejnou frekvencí, neustálenost v jejich užívání dokládá i vysoký počet žáků, kteří užívají oba výrazy současně. Tento stav se však neshoduje se sledováním E. Minářové a E. Müllerové, které ve svém výzkumu zaznamenaly jasnou převahu slova *pletýnka*.

Škola	Houska	Pletýnka	Obojí	Celkem
Tišnov město	19,1 % (4)	33,3 % (7)	47,6 % (10)	21
Tišnov vesnice	15,8 % (3)	68,4 % (13)	15,8 % (3)	19
Lomnice	32,8 % (19)	44,8 % (26)	22,4 % (13)	58
Rájec-Jestřebí	25 % (6)	45,8 % (11)	29,2 % (7)	24
Kuřim	64,4 % (38)	18,6 % (11)	17 % (10)	59
Celkem	38,7 % (70)	37,6 % (68)	23,8 % (43)	181
M.-M.	4,5 %	99 %		

KNEDLÍK

Varianta *knedle* spolu s morfologizovanou hláskovou diferencí *knedla* je rozšířena na západní polovině Moravy.

Nejvyšší frekvence užití dosahuje nářeční forma v Rájci-Jestřebí, kde je upřednostněna v 58,3 % případů. Celkově je tento výraz preferován ve 44,2 % případů, lze tedy konstatovat, že oba výrazy vedle sebe koexistují jako dublety s relativně vyrovnanou frekvencí výskytu.

Škola	Knedlík	Knedla	Obojí	Celkem
Tišnov město	33,3 % (7)	33,3 % (7)	33,3 % (7)	21
Tišnov vesnice	15,8 % (3)	57,9 % (11)	26,3 % (5)	19
Lomnice	36,2 % (21)	36,2 % (21)	27,6 % (16)	58
Rájec-Jestřebí	12,5 % (3)	58,3 % (14)	29,2 % (7)	24
Kuřim	35,6 % (21)	45,8 % (27)	18,6 % (11)	59
Celkem	30,4 % (55)	44,2 % (80)	25,4 % (46)	181

KOUPELNA

Užití výrazu *koupelka*, který je slovotvornou diferenciací slova *koupelna*, je typické pro stř. a vých. Moravu s přesahem na Boskovicko a Třebíčsko.

Naše výsledky ukazují, že se toto slovo již ztrácí z aktivní slovní zásoby nejmladší generace žijící v oblasti horského nářečí. Jako častěji užívané ho uvedlo pouze 7,2 % žáků, více dokladů na jeho užívání jsme zaznamenali v Rájci-Jestřebí, kde je často užíváno společně s výrazem spisovným (33,3 %).

Škola	Koupelna	Koupelka	Obojí	Celkem
Tišnov město	100 % (21)	0,0 % (0)	0,0 % (0)	21
Tišnov vesnice	78,95 % (15)	5,3 % (1)	15,8 % (3)	19
Lomnice	84,5 % (49)	8,6 % (5)	6,9 % (4)	58
Rájec-Jestřebí	50 % (12)	16,7 % (4)	33,3 % (8)	24
Kuřim	84,8 % (50)	5,1 % (3)	10,2 % (6)	59
Celkem	81,2 % (147)	7,2 % (13)	11,6 % (21)	181

KYNOUT

I přes značný územní rozsah moravismu *kysat* jak jej uvádí ČJA se v současné době u mládeže projevuje výrazný odklon od nářeční podoby směrem k progresivnější spisovné variantě. Aktivně užívá výraz *kysat* jen 28 %, 43 % jej označilo za neznámý.

NABĚRAČKA

Na celém území Moravy je užíván výraz *šufánek* s hláskoslovnou diferencí *žufánek*. Ve městech se objevuje i dubleta *naběračka*. Variantu *sběračka* jsme na základě výsledků J. Jodase (Jodas, 2004) nezkoumali. Ve své práci totiž zaznamenal vedle nulové frekvence užívání tohoto pojmenování i jeho neznalost u některých respondentů.

Moravismus *šufánek* je preferován v 58,6 % případů, spisovnou variantu zvolilo častěji jen 18,8 % respondentů. Významnější rozdíl byl zjištěn mezi Tišnovem (městem i vesnicemi) a Kuřimí, kde nářeční výraz upřednostňuje okolo 50 % žáků, a Rájcem-Jestřebí, kde svou 75% frekvencí výskytu náleží mezi výrazy živé a velmi často užívané.

Škola	Naběračka	Šufánek	Obojí	Celkem
Tišnov město	28,6 % (6)	47,6 % (10)	23,8 % (5)	21
Tišnov vesnice	21,1 % (4)	52,6 % (10)	26,3 % (5)	19
Lomnice	10,3 % (6)	63,8 % (37)	25,9 % (15)	58
Rájec-Jestřebí	8,3 % (2)	75 % (18)	16,7 % (4)	24
Kuřim	27,1 % (16)	52,5 % (31)	20,3 % (12)	59
Celkem	18,8 % (34)	58,6 % (106)	22,7 % (41)	181

OKUREK

Podoba *okurka* přesahuje z Čech na záp. Moravu až k Brnu. Tvar *okurek* je rozšířen ve vých. Čechách, na Zábřežsku, Boskovicku, Klatovsku a záp. od Moravského Krumlova. Severní část území horského nářečí již spadá do oblasti

s výskytem varianty *okurek*.

To se ovšem neshoduje s výsledky našeho výzkumu. Podle nich nejvíce preferují variantu *okurka* žáci Lomnice a Kuřimi (43,1 % a 44,1 %), slovo *okurek* se naproti tomu nejčastěji vyskytuje v dotaznících žáků z Rájce-Jestřebí (50 %). Celkově je užití obou výrazů vyrovnané.

Škola	Okurka	Okurek	Obojí	Celkem
Tišnov město	33,3 % (7)	42,9 % (9)	23,8 % (5)	21
Tišnov vesnice	36,8 % (7)	21,1 % (4)	42,1 % (8)	19
Lomnice	43,1 % (25)	27,6 % (16)	29,3 % (17)	58
Rájec-Jestřebí	20,8 % (5)	50 % (12)	29,2 % (7)	24
Kuřim	44,1 % (26)	30,5 % (18)	25,4 % (15)	59
Celkem	38,7 % (70)	32,6 % (59)	28,7 % (52)	181

OMÁČKA

ČJA sleduje užívání dvou slovotvorných variant, a to bezpředponové *máčka* (na východě území) a předponové *omáčka*. Izoglosa oddělující tyto varianty postupuje pouze ve své severní části po zemské česko-moravské hranici, už od Svitav míří přímo k jihu. Boskovice leží východně od této linie, Brno naopak západně. Z toho plyne, že hranice těchto dvou výrazů prochází námi sledovaným územím, a to jeho nejzápadnější částí.

V našich výsledcích spisovná varianta výrazně převažuje nad svou nářeční obdobou. Odlišná frekvence užití tohoto výrazu oproti ostatním obcím je v Rájci-Jestřebí, kde spisovnou variantu zvolilo 54,2 % žáků a 29,2 % označilo za častěji užívané slovo *máčka*. Je tedy zřejmé, že hranice užití nářečního tvaru se posunula směrem na východ, i zde je však ve více než v polovině případů patrný příklon ke spisovné variantě.

Škola	Omáčka	Máčka	Obojí	Celkem
Tišnov město	85,7 % (18)	9,5 % (2)	4,8 % (1)	21
Tišnov vesnice	73,7 % (14)	15,8 % (3)	10,5 % (2)	19
Lomnice	81 % (47)	8,6 % (5)	10,3 % (6)	58
Rájec-Jestřebí	54,2 % (13)	29,2 % (7)	16,7 % (4)	24
Kuřim	79,7 % (47)	17 % (10)	3,4 % (2)	59
Celkem	76,8 % (139)	14,9 % (27)	8,3 % (15)	181

PAPÍROVÝ SÁČEK

Na území Moravy se vedle tradičního nářečního výrazu *kabelka* objevují i

spisovná pojmenování. Označení *pytlík* a *sáček* pronikají zejména do moravských měst.

Moravismus *kabelka* je v mluvě mladé generace stále živý. Nejčastěji jej užívají žáci z Rájce-Jestřebí (54,2 %) a z Kuřimi (45,1 %). Spisovné výrazy *pytlík* a *sáček* užívá 70, příp. 85 % dotazovaných.

Škola	Kabelka užívá	Kabelka nezná	Kabelka neužívá	Celkem
Tišnov město	38,1 % (8)	33,3 % (7)	28,6 % (6)	21
Tišnov vesnice	22,2 % (4)	44,4 % (8)	33,3 % (6)	18
Lomnice	34,6 % (18)	28,9 % (15)	36,5 % (19)	52
Rájec-Jestřebí	54,2 % (13)	20,8 % (5)	25 % (6)	24
Kuřim	45,1 % (23)	21,6 % (11)	33,3 % (17)	51
Celkem	39,8 % (66)	27,7 % (46)	32,5 % (54)	166

PEŘINA

Podle ČJA se moravismus *duchna* nevyskytuje pouze na území severní Moravy. V městech se rozšiřuje spisovná varianta, což dokládají i naše výsledky. Výraz *peřina* užívá častěji 70,2 % informátorů, 10,5 % preferuje výraz *duchna*. Při srovnání se zjištěními E. Minářové a E. Müllerové zjišťujeme postupný příklon ke spisovné variantě.

	Peřina	Duchna	Obojí	Celkem
Bednářová (2009)	70,2 % (127)	10,5 % (19)	19,3 % (35)	181
M.-M.	61 %	27 %		

POKLIČKA

Česko-moravská dichotomie *poklička* - *křidla* s nejrůznějšími hláskovými variantami obou výrazů se v mluvě mládeže znatelně posunuje směrem ke spisovnému pojmenování. Zatímco moravismus *křidla* užívá 43 % žáků, 41 % jej považuje za neznámý. Výrazy *poklice* (užívá 59 %) i *poklička* (užívá 71 %) v mluvě mládeže nad nářečním pojmenováním převažují.

POLŠTÁŘ

Podle ČJA leží oblast horského nářečí těsně u hranice území, kde je užíván výraz *zhlavec* (oblast sev., stř. a vých. Moravy), a území s výskytem pojmenování *peřina* (oblast již. Moravy zasahující až k Prostějovsku).

Souhrnné výsledky ukazují, že výraz *zhlavec* je na ústupu, zvolna zaniká

a stahuje se z oblasti běžného užívání. Jako častěji užívaný, resp. stejně často užívaný jako výraz *polštář* jej zvolilo 12,7 % respondentů. Nářeční ekvivalent *peřina* jsme nezaznamenali.

	Polštář	Zhlavec	Obojí	Celkem
Náš výzkum	87,3 % (158)	8,3 % (15)	4,4 % (8)	181
M.-M.	84 %	11 %		

POSVÍCENÍ

Pojmenování *hody* je typickým moravismem, který se nevyskytuje pouze na záp. Moravě. Výraz *posvícení* shodný se spisovným jazykem se v současnosti výrazněji neprosazuje. Na námi sledovaném území jej preferovalo 5,6 % žáků, spolu s výrazem *hody* ho užívá 9,4 % respondentů. Výraz *hody* zůstává i nadále výhradním pojmenováním, zvolilo ho 85 % žáků.

	Posvícení	Hody	Obojí	Celkem
Bednářová (2009)	5,6 % (10)	85 % (153)	9,4 % (17)	181
M.-M.	4 %	95 %		

PŘEKÁŽET

Výraz *zavazet* je užíván na celém území Moravy kromě její jz. části. Ve městech a zejména v mluvě mladé generace se objevuje pojmenování shodné se spisovným jazykem. Můžeme konstatovat, že se tento lexém postupně rozšiřuje, vytváří alternativu k dosud dominantnímu výrazu *zavazet*, který se v mluvě objevuje v 68,8 % případů.

	Překážet	Zavazet	Obojí	Celkem
Bednářová (2009)	17,7% (32)	55,3 % (100)	27,1 % (49)	181
M.-M.	2 %	98 %	2 %	

PŮDA (DOMU)

Nářeční pojmenování *hůra* charakterizující podstřešní prostor je rozšířeno na celé Moravě i ve slezských nářečích. V moravských městech se dubletně objevuje spisovný výraz. Vyšší frekvenci užívání nářečního slova jsme zaznamenali u žáků z Rájce-Jestřebí (41,7 %), žáci z ostatních obcí tento výraz označovali většinou za neznámý.

Škola	Hůra užívá	Hůra nezná	Hůra neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	76,2 % (16)	19,1 % (4)	21
Tišnov vesnice	5,6 % (1)	61,1 % (11)	33,3 % (6)	18
Lomnice	21,2 % (11)	63,5 % (33)	15,4 % (8)	52
Rájec-Jestřebí	41,7 % (10)	33,3 % (8)	25 % (6)	24
Kuřim	5,9 % (3)	76,5 % (39)	17,7 % (9)	51
Celkem	15,7 % (26)	64,5 % (107)	19,9 % (33)	166

ROZSVÍTIT

Na území Moravy s přesahem do sv. a vých. Čech je rozšířen nářeční lexém *rožnout*, který je často dubletní k tvaroslovné variantě *rozžít*. Převahu nářečního výrazu *rožnout* jsme vysledovali i v mluvě mládeže z Tišnovska a Blanenska, užívá jej 90 % respondentů, regionalismus *rozžít* 5 %. Spisovný výraz užívá 57 % žáků, lze tedy konstatovat, že v současné době plní v běžné mluvě mládeže funkci méně časté dublety.

SUNDAT

Spisovný výraz *sundat* zasahující kromě Čech i na jz. Moravu stojí oproti moravismu *sdělat*, který je užíván i ve vých. Čechách. V městech se podle ČJA šíří spisovná varianta, což potvrdil i náš výzkum. 55,8 % žáků upřednostňuje slovo *sundat*, moravská varianta se tudíž stává výrazem užívaným zřídka a je již značně nahrazena spisovným pojmenováním.

	Sundat	Sdělat	Obojí	Celkem
Bednářová (2009)	55,8 % (101)	18,2 % (33)	26 % (47)	181

TKANIČKA

Kromě záp. části je lexém *šňůrka* užíván na celé Moravě. Oblast horského nářečí leží na území výskytu pojmenování *tkanička*, těsně na západ od izoglosy oddělující tato dvě území. I přes značný počet dokladů užívání moravismu *šňůrka* výraz *tkanička* převažuje, preferuje jej 56,9 % žáků.

	Tkanička	Šňůrka	Obojí	Celkem
Bednářová (2009)	56,9 % (103)	21,6 % (39)	21,6 % (39)	181

TRUHLÁŘ

Označení *stolař* je typické pro celou Moravu vyjma její jz. část. V našem

výzkumu jsme zaznamenali, že výraz *truhlář* je typický pro Kuřim (objevuje se zde téměř ve ¾ případů) a nářeční variantu zde preferuje jen mizivé procento respondentů. V Tišnově (městě i vesnicích) a Lomnici je situace méně jednoznačná, spisovnou variantu zde preferuje necelá polovina informátorů. Celkově nářeční výraz upřednostňuje 19,3 % respondentů, což neodpovídá výsledkům výzkumu E. Minářové a E. Müllerové.

Škola	Truhlář	Stolař	Obojí	Celkem
Tišnov město	42,9 % (9)	33,3 % (7)	23,8 % (5)	21
Tišnov vesnice	47,4 % (9)	21,1 % (4)	31,6 % (6)	19
Lomnice	44,8 % (26)	31 % (18)	24,1 % (14)	58
Rájec-Jestřebí	62,5 % (15)	4,2 % (1)	33,3 % (8)	24
Kuřim	74,6 % (44)	8,5 % (5)	17 % (10)	59
Celkem	56,9 % (103)	19,3 % (35)	23,8 % (43)	181
M.-M.	2 %	96 %	2 %	

UZEL

Lexém *suk* převažuje na stř. a jv. Moravě, na zbytku území dominuje výraz *uzel*. Ve 49,2 % případů jsme zaznamenali preferenci nářečního pojmenování *suk*. I když se frekvence jeho výskytu v mluvě oproti zjištění E. Minářové a E. Müllerové snížila, zůstává i nadále dominantním výrazem.

	Uzel	Suk	Obojí	Celkem
Bednářová (2009)	19,3 % (35)	49,2 % (89)	31,5 % (57)	181
M.-M.	26,5 %	71,5 %	2 %	

VAŘEČKA

Pro stř. záp. a jižní Moravu je typický výraz *vařejka* s hláskovou variantou *vařéka*. Zatímco v ostatních obcích se žáci přiklonili ke spisovné variantě *vařečka* ve více než 60 % případů (v Tišnově městě dokonce v 85,7 % odpovědí), v Rájci-Jestřebí tento výraz zvolilo jen 20,8 % informátorů. Výrazně zde převládá nespisovný výraz *vařéka*, který častěji používá polovina respondentů.

Škola	Vařečka	Vařeka	Obojí	Celkem
Tišnov město	85,7 % (18)	4,8 % (1)	9,5 % (2)	21
Tišnov vesnice	47,4 % (9)	31,6 % (6)	21,1 % (4)	19
Lomnice	63,8 % (37)	24,2 % (14)	12,1 % (7)	58
Rájec-Jestřebí	20,8 % (5)	50 % (12)	29,2 % (7)	24
Kuřim	67,8 % (40)	20,3 % (12)	11,9 % (7)	59
Celkem	60,2 % (109)	24,9 % (45)	14,9 % (27)	181

VESNICE

Moravismus *dědina* se v moravských městech vyskytuje dubletně ke slovu *vesnice*.

Spisovný výraz upřednostňuje 45,3 % respondentů, nářeční variantu *dědina* užívá častěji jen 28,7 % žáků. Výrazně vyšší frekvenci užití spisovné formy jsme zaznamenali u žáků z Tišnova města a z Kuřimi (61,9 % a 59,3 %). Nářeční dubleta je v oblasti horského nářečí stále rozšířená, frekvence jejího užití je ale výrazně nižší než ve své práci uvádějí E. Minářová a E. Müllerová.

Škola	Vesnice	Dědina	Obojí	Celkem
Tišnov město	61,9 % (13)	9,5 % (2)	28,6 % (6)	21
Tišnov vesnice	36,8 % (7)	47,4 % (9)	15,8 % (3)	19
Lomnice	32,8 % (19)	36,2 % (21)	31 % (18)	58
Rájec-Jestřebí	33,3 % (8)	37,5 % (9)	29,2 % (7)	24
Kuřim	59,3 % (35)	18,6 % (11)	22 % (13)	59
Celkem	45,3 % (82)	28,7 % (52)	26 % (47)	181
M.-M.	21 %	70,5 %	8,5 %	

VĚTEV

Celomoravsky rozšířený výraz *haluz* s morfologickou variantou *haluza* je v moravských městech dubletní ke spisovné variantě *větev*, resp. *větva*.

Oba výrazy jsou v oblasti horského nářečí užívány přibližně se stejnou frekvencí. Tento stav zjišťuje i E. Minářová a E. Müllerová.

	Větev	Haluz	Obojí	Celkem
Bednářová (2009)	31,5 % (57)	39,8 % (72)	28,7 % (52)	181
M.-M.	41 %	56 %		

ZAMKNOUT

Podoba *zamknout* je typická pro celé území Moravy, varianta *zamčít* je rozšířena na území mezi Brnem, Třebíčí a Novým Městem s výběžky na Dačicko

a Litovelsko. Severní okraj horského nářečí již do této oblasti nespadá.

My jsme oproti tomuto předpokladu právě v Lomnici zaznamenali nejvyšší výskyt varianty *zamčít* (51,7 %). Nářeční pojmenování bylo hojně zastoupeno i v Tišnově a v Kuřimi (38 - 42 %). V Rájci-Jestřebí se k němu přiklonilo jen 12,5 % respondentů a se 70,8 % dokladů zde téměř výhradně převládá spisovné *zamknout*.

Škola	Zamknout	Zamčít	Obojí	Celkem
Tišnov město	23,8 % (5)	38,1 % (8)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	21,1 % (4)	42,1 % (8)	36,8 % (7)	19
Lomnice	22,4 % (13)	51,7 % (30)	25,9 % (15)	58
Rájec-Jestřebí	70,8 % (17)	12,5 % (3)	16,7 % (4)	24
Kuřim	32,2 % (19)	39 % (23)	28,8 % (17)	59
Celkem	32 % (58)	39,8 % (72)	28,2 % (51)	181

ZHUBNOUT

Nářeční varianta je rozšířená na celé Moravě s výjimkou záp. části a Zábřežska. Zatímco E. Minářová a E. Müllerová zjistily, že výraz *zhubnout* i jeho obdoba *zchudnout* jsou přibližně stejně frekventované, náš výzkum ukazuje, že moravská varianta je výrazem užívaným jen velmi zřídka a náležejícím na okraj aktivní lexikální zásoby. Výrazně častěji užili slova *zchudnout* jen žáci z Rájce-Jestřebí, u nichž četnost užití tohoto pojmenování dosahuje přibližně 30 %.

Škola	Zhubnout	Zchudnout	Obojí	Celkem
Tišnov město	90,5 % (19)	0,0 % (0)	9,5 % (2)	21
Tišnov vesnice	84,2 % (16)	10,5 % (2)	5,3 % (1)	19
Lomnice	77,6 % (45)	10,3 % (6)	12,1 % (7)	58
Rájec-Jestřebí	50 % (12)	12,5 % (3)	37,5 % (9)	24
Kuřim	81,4 % (48)	6,8 % (4)	11,9 % (7)	59
Celkem	77,4 % (140)	8,3 % (15)	14,4 % (26)	181
M.-M.	47,5 %	53,5 %		

4.2 Regionální dialektismy

4.2.1 Regionální dialektismy čerpané z ČJA

BOULE

Nářeční varianta *hrča* se na území střm. nářečí vyskytuje dubletně k dominantnímu spisovnému pojmenování *boule*, a to i ve městech, kde byla zaznamenána zejména u mladší generace. Tento nářeční výraz proniká na území stř. Moravy ze slezských a vm. dialektů a je vnímán jako expresivní.

Náš výzkum zaznamenal nadpoloviční užívání slova *hrča* s výjimkou žáků z Tišnova města, kteří jej označili za výraz známý, ale neužívaný (52,4 %).

Škola	Hrča užívá	Hrča nezná	Hrča neužívá	Celkem
Tišnov město	28,6 % (6)	19,1 % (4)	52,4 % (11)	21
Tišnov vesnice	52,6 % (10)	15,8 % (3)	31,6 % (6)	19
Lomnice	64,2 % (34)	7,6 % (4)	28,3 % (15)	53
Rájec-Jestřebí	70,8 % (17)	4,2 % (1)	25 % (6)	24
Kuřim	55,8 (29)	25 % (13)	19,2 % (10)	52
Celkem	56,8 % (96)	14,8 % (25)	28,4 % (48)	169

DVOJČATA

V centrální oblasti střm. nářečí je izolovaná oblast výskytu pojmenování *společnata*, do které spadá oblast horského nářečí kromě své severní části. 84 % respondentů do dotazníků uvedlo, že tento výraz neznají. Výhradní užívání výrazu *dvojky* dokládá ČJA ve vm. nářečích, v okolí Lomnice se toto pojmenování objevuje jako izolovaná dubleta. Náš výzkum ukázal, že se toto slovo vyskytuje i ve vých. části území horského nářečí. Ve 33,3 % případů se lexém *dvojky* objevuje v mluvě žáků z Rájce-Jestřebí, celkově jej zná 38,3 % žáků.

Škola	Dvojky užívá	Dvojky nezná	Dvojky neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	66,7 % (14)	28,6 % (6)	21
Tišnov vesnice	16,7 % (3)	77,8 % (14)	5,6 % (1)	18
Lomnice	7,6 % (4)	66 % (35)	26,4 % (14)	53
Rájec-Jestřebí	33,3 % (8)	41,7 % (10)	25 % (6)	24
Kuřim	11,8 % (6)	58,8 % (30)	29,4 % (15)	51
Celkem	13,2 % (22)	61,7 % (103)	25,2 % (42)	167

CHLAPEC

Zatímco slova *kluk* a *chlapec* jsou rozšířena téměř na celém území České republiky, pojmenování *chlapík* je regionalismem specifickým pro oblast horského nářečí. Jelikož se jedná o velmi frekventované slovo užívané často v neoficiálních promluvách, udrželo se v aktivní slovní zásobě dodnes s téměř třetinovou frekvencí. Přibližně polovina žáků tento výraz zná, ale v mluvě preferuje slovo jiné.

Škola	Chlapík užívá	Chlapík nezná	Chlapík neužívá	Celkem
Tišnov město	19,1 % (4)	28,6 % (6)	52,4 % (11)	21
Tišnov vesnice	27,8 % (5)	16,7 % (3)	55,6 % (10)	18
Lomnice	26,9 % (14)	21,2 % (11)	51,9 % (27)	52
Rájec-Jestřebí	37,5 % (9)	8,3 % (2)	54,2 % (13)	24
Kuřim	39,2 % (20)	27,5 % (14)	33,3 % (17)	51
Celkem	31,3 % (52)	21,7 % (36)	47 % (78)	166

(JÍT) DOMŮ

Forma *dom* zaujímá většinovou část Moravy, nevyskytuje se pouze na Brněnsku a severním okraji vm. nářečí. Varianta *domka* se vyskytuje západně od Boskovic. Toto územní rozdělení se potvrdilo i v našem výzkumu, v nejsevernějších obcích zkoumané oblasti - v Lomnici a Rájci-Jestřebí - užívá tuto slovotvornou variantu nejvíce respondentů (18,9 a 12,5 %).

Škola	Domka užívá	Domka nezná	Domka neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	81 % (17)	14,3 % (3)	21
Tišnov vesnice	5,6 % (1)	61,1 % (11)	33,3 % (6)	18
Lomnice	18,9 % (10)	41,5 % (22)	39,6 % (21)	53
Rájec-Jestřebí	12,5 % (3)	54,2 % (13)	33,3 % (8)	24
Kuřim	5,8 % (3)	75 % (39)	19,2 % (10)	52
Celkem	10,7 % (18)	60,7 % (102)	28,6 % (48)	168

KALUŽ

Nejsevernější část území horského nářečí je od zbylého území oddělena izoglosou ohraničující oblast sev. Moravy, svč. a střč. nářečí s výskytem pojmenování *kaluž*. Pro zbylé území Moravy s výjimkou Valašska je charakteristické pojmenování *kaluže*, které je na území jz. a záp. Moravy

nahrazeno nedubletní slovotvornou variantou *kalužina*. Ve zkoumané oblasti, spíše však až za její východní hranicí je doloženo také úzce regionální označení *luže*.

Respondenti v našem výzkumu v 85 % odpovědí označili výraz *kaluž* za aktivně užívaný. Slovotvorná varianta *kalužina* (užívá 62 %), která by ve sledované oblasti měla být doložena spíše okrajově, se v odpovědích respondentů objevila častěji než moravismus *kaluže*, který označila za užívaný jen necelá polovina žáků. Větší znalost regionalismu *luže* jsme zaznamenali pouze u žáků z Rájce-Jestřebí (45,8 %).

Škola	Luže užívá	Luže nezná	Luže neužívá	Celkem
Tišnov město	0,0 % (0)	81 % (17)	19,1 % (4)	21
Tišnov vesnice	5,6 % (1)	77,8 % (14)	16,7 % (3)	18
Lomnice	5,7 % (3)	81,1 % (43)	13,2 % (7)	53
Rájec-Jestřebí	20,8 % (5)	54,2 % (13)	25 % (6)	24
Kuřim	3,9 % (2)	80,4 % (41)	15,7 % (8)	51
Celkem	6,6 % (11)	76,7 % (128)	16,8 % (28)	167

	Celkem užívá	Celkem nezná	Celkem neužívá
Kaluž	85 %	7 %	8 %
Kalužina	62 %	10 %	28 %
Kaluže	49 %	17 %	24 %

KOTNÍK

Areál střm. nářečí užívá pro označení vystouplého konce kosti v kloubu nad chodidlem výraz *kostka*, do této oblasti nenáleží pouze jižní část oblasti horského nářečí. V dotazníku jsme zjistili vyšší frekvenci znalosti (46 %) a aktivního užívání (21 %) pouze u žáků z Rájce-Jestřebí.

KRTEK

Podle ČJA spadá území horského nářečí do oblasti, kde je užíváno pojmenování *krtice*, okrajově zde byl zaznamenán také regionalismus *krčice*.

V mluvě nejmladší generace se nářeční výraz *krtice* už téměř nevyskytuje (užívá 7 %), stále je však přítomen v jejím jazykovém povědomí, zná jej 38 % respondentů. Označení *krčice* nezná 84 % žáků, takřka všichni v aktivní mluvě užívají pojmenování *krték*.

KRTINCE

Nářeční pojmenování kopečku hlíny navršeného krtkem *krtičák* se objevuje v souvislém pásu sahajícím od Brna přes Boskovice až k Náchodu. Oblast horského nářečí leží východně od izoglosy, která odděluje toto území od záp. a jz. části Moravy, kde převládá pojmenování *krtinec* totožné se spisovným jazykem. Zatímco v Kuřimi lze konstatovat téměř výhradní užití spisovného pojmenování (80 %), v Rájci-Jestřebí (79,2 %) a v Lomnici (77,8 %) se ve stejné šíři užívá nářeční název *krtičáky*. V Tišnově vesnicích jsou oba výrazy užívány hojně pouze s 10% rozdílem ve frekvenci výskytu.

Škola	Krtince užívá	Krtince nezná	Krtince neužívá	Celkem
Tišnov město	71,4 % (15)	9,5 % (2)	19,1 % (4)	21
Tišnov vesnice	61,1 % (11)	5,6 % (1)	33,3 % (6)	18
Lomnice	38,9 % (21)	35,2 % (19)	25,9 % (14)	54
Rájec-Jestřebí	50 % (12)	25 % (6)	25 % (6)	24
Kuřim	80 % (40)	10 % (5)	10 % (5)	50
Celkem	59,3 % (99)	19,8 % (33)	21 % (35)	167

Škola	Krtičáky užívá	Krtičáky nezná	Krtičáky neužívá	Celkem
Tišnov město	19,1 % (4)	61,9 % (13)	19,1 % (4)	21
Tišnov vesnice	71,4 % (15)	10,5 % (2)	21,1 % (4)	19
Lomnice	77,8 % (42)	14,8 % (8)	7,4 % (4)	54
Rájec-Jestřebí	79,2 % (19)	0,0 % (0)	20,8 % (5)	24
Kuřim	30 % (15)	46 % (23)	24 % (12)	50
Celkem	55,4 % (93)	27,4 % (46)	17,3 % (29)	168

KULHAT

Záp. a jz. část Moravy spolu s českými nářečími v užším smyslu slova užívají spisovný výraz *kulhat*, na zbylém území Moravy a Slezska se dubletně vyskytuje označení *chromat* s mnoha hláskovými obměnami. 75 % respondentů uvedlo, že je pro ně tento výraz neznámý.

KVĚTINÁČ

V jz. polovině oblasti horského nářečí je užíváno označení *květňák*, které je typické pro širší Brněnsko. Na většině námi sledovaného území převládá pojmenování *hrnec* s variantou *hrnek*, užíván je zde i spisovný výraz *květinač*.

Většina žáků užívá výraz *květináč* (88 %), v Rájci-Jestřebí a v Kuřimi je oproti ostatním obcím vyšší výskyt výrazů *hrnec* a *hrnek*. Souhrnně tyto nářeční varianty užívá zhruba třetina respondentů. Větší znalost ani aktivní užívání dialektismu *květnák* nebyly v žádné z oblastí zjištěny, celkem jej užívá 12 % informátorů, nezná ho 65 % z nich.

Škola	Hrnec užívá	Hrnec nezná	Hrnec neužívá	Celkem
Tišnov město	23,8 % (5)	42,9 % (9)	33,3 % (7)	21
Tišnov vesnice	22,2 % (4)	50 % (9)	27,8 % (5)	18
Lomnice	24,1 % (13)	40,7 % (22)	35,2 % (19)	54
Rájec-Jestřebí	43,5 % (10)	21,7 % (5)	34,8 % (8)	23
Kuřim	36,7 % (18)	36,7 % (18)	26,5 % (13)	49
Celkem	30,3 % (50)	38,2 % (63)	31,5 % (52)	165

Škola	Hrnek užívá	Hrnek nezná	Hrnek neužívá	Celkem
Tišnov město	23,8 % (5)	33,3 % (7)	42,9 % (9)	21
Tišnov vesnice	26,3 % (5)	47,4 % (9)	26,3 % (5)	19
Lomnice	34 % (18)	34 % (18)	32,1 % (17)	53
Rájec-Jestřebí	52,2 % (12)	21,7 % (5)	26,1 % (6)	23
Kuřim	42 % (21)	26 % (13)	32 % (16)	50
Celkem	36,8 % (61)	31,3 % (52)	31,9 % (53)	166

LASIČKA

Podle ČJA oblastí horského nářečí procházejí izoglosy oddělující sev. část území, kde se spolu se záp. Moravou a sv. polovinou Čech užívá pojmenování *kolčava*. Na tomto území se dubletně vyskytuje také slovo *lasička*, které je typické pro jz. část území horského nářečí i pro jz. Moravu a jz. polovinu Čech. Na nejvýchodnější části území, stř. a vých. Moravě je zaznamenán výraz *laska*.

V Tišnově městě (57,1 %) a v Kuřimi (45,1 %) jsme zaznamenali nejvyšší pasivní znalost pojmenování *kolčava*. Tuto skutečnost si však vysvětlujeme spíše knižností resp. archaičností tohoto výrazu, již více tolerují žáci z měst. Slovo *laska* je pro nejmladší generaci prakticky neznámé, pojmenování *lasice* a zejména jeho deminutivum *lasička* v mluvě takřka úplně převládají.

Škola	Kolčava užívá	Kolčava nezná	Kolčava neužívá	Celkem
Tišnov město	0,0 % (0)	42,9 % (9)	57,1 % (12)	21
Tišnov vesnice	16,7 % (3)	61,1 % (11)	22,2 % (4)	18
Lomnice	1,9 % (1)	78,9 % (41)	19,2 % (10)	52
Rájec-Jestřebí	4,2 % (1)	79,2 % (19)	16,7 % (4)	24
Kuřim	7,8 % (4)	47,1 % (24)	45,1 % (23)	51
Celkem	5,4 % (9)	62,7 % (104)	31,9 % (53)	166

	Celkem užívá	Celkem nezná	Celkem neužívá
Lasička	90 %	2 %	8 %
Laska	4 %	83 %	13 %
Lasice	43 %	14 %	43 %

LÍNÝ

V horském nářečí se stejně jako v oblasti stř. a jz. Moravy a vých. Čech užívá pro označení líného člověka výrazu *lenošný*. Dubletně v horském nářečí koexistuje výraz *shnilý*, který je ovšem expresivně zabarven.

Náš výzkum ukázal, že varianty *líný* a *lenošný* jsou nejmladší generací užívány s přibližně stejnou frekvencí (69 % a 61 %). Dialektismus *shnilý* se objevuje v mluvě 39 % žáků, zná, ale neužívá ho 44 %. Zjišťovali jsme i rozsah výrazu *zdechlý*, jehož výskyt dokládá Slovník horského nářečí. Tento výraz zná 89,8 % respondentů, aktivně jej užívá více než polovina z nich, v Rájci-Jestřebí pak téměř všichni (91,3 %).

Škola	Zdechlý užívá	Zdechlý nezná	Zdechlý neužívá	Celkem
Tišnov město	52,4 % (11)	9,5 % (2)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	68,4 % (13)	10,5 % (2)	21,1 % (4)	19
Lomnice	66,7 % (36)	14,8 % (8)	18,5 % (10)	54
Rájec-Jestřebí	91,3 % (21)	0,0 % (0)	8,7 % (2)	23
Kuřim	58 % (29)	10 % (5)	32 % (16)	50
Celkem	65,9 % (110)	10,2 % (17)	24 % (40)	167

LŽÍCE

Západní polovina oblasti horského nářečí spolu s jzm. a vč. oblastí užívají přesmyknutou formu spisovného tvaru *žlíce*, východní část území stejně jako zbylé území stř. Moravy užívá hláskoslovně obměněného deminutiva *žička*.

V Tišnově městě 90,5 % respondentů uvedlo, že užívají spisovný výraz *žlíce*. Náš výzkum ukázal, že nejčastěji nářeční výraz *žička* užívají žáci Rájce-Jestřebí (72,9 %), nejvýhodněji položené obce v oblasti námi sledované. V ostatních obcích se frekvence aktivního užití tohoto výrazu pohybuje okolo 1/3 případů. Informátoři z Tišnova vesnic představují skupinu žijící v nejzápadnější části sledovaného území, jejich aktivní užívání slova *žlíce* (72,2 %) potvrzuje údaje získané z ČJA. Nejnižší frekvence výskytu tohoto slova byla zapsána v Rájci-Jestřebí (12,5 %). Českou v užším slova smyslu, zjednodušenou variantu *žíce*, kterou jsme do dotazníku zařadili pro kontrolu, zda není vyplňován mechanicky, respondenti všech obcí odmítli jako neznámou nebo neužívanou.

Škola	Žlíce užívá	Žlíce nezná	Žlíce neužívá	Celkem
Tišnov město	38,1 % (8)	28,6 % (6)	33,3 % (7)	21
Tišnov vesnice	72,2 % (13)	11,1 % (2)	16,7 % (3)	18
Lomnice	45,3 % (24)	24,5 % (13)	30,2 % (16)	53
Rájec-Jestřebí	12,5 % (3)	41,7 % (10)	45,8 % (11)	24
Kuřim	46,2 % (24)	23,1 % (12)	30,8 % (16)	52
Celkem	42,9 % (72)	25,6 % (43)	31,6 % (53)	168

Škola	Žička užívá	Žička nezná	Žička neužívá	Celkem
Tišnov město	28,6 % (6)	42,9 % (9)	28,6 % (6)	21
Tišnov vesnice	27,8 % (5)	55,6 % (10)	16,7 % (3)	18
Lomnice	27,5 % (14)	58,8 % (30)	13,7 % (7)	51
Rájec-Jestřebí	79,2 % (19)	4,2 % (1)	16,7 % (4)	24
Kuřim	39,2 % (20)	39,2 % (20)	21,6 % (11)	51
Celkem	38,8 % (64)	42,4 % (70)	18,8 % (31)	165

MÁSLO

ČJA uvádí územní rozsah pojmenování *putra* v střm. nářečích s přesahem na východě i západě do sousedních dialektů. Nejmladší generace žijící na území horského nářečí tento výraz nezná už ani pasivně (86 %).

MNOHO

Obyvatelé oblasti horského nářečí podle slovníku J. Vojtové užívají adverbium *mocka*, příp. jeho variantu *mocká*. V nejmladší generaci tohoto

výrazu aktivně užívá 33 % mluvčích, za neznámý jej označilo 46 % z nich.

NAHLÍŽET

ČJA dokládá pro oblast horského nářečí varianty *nakukovat*, *nahlížet* i s morfológickou obměnou *nahlédát*, výraz *čouhat* se objevuje pouze ojedinele na stř. Moravě.

Spisovné slovo *nahlížet* aktivně užívá asi 50 % respondentů, *nakukovat* 85 %. Hláskoslovnou variantu *nahlédát* zná nejvíce žáků z Lomnice (53,9 %), frekvencí aktivního užívání už ovšem náleží mezi slova na pokraji zániku. Regionalismus *čouhat* je rozšířenější, užívá jej 27,7 % informátorů. J. Vojtová uvádí i výskyt dialektismu *nasísat* typického pro vm. nářečí. V našem výzkumu jej užívá pouze 5 % respondentů, 85 % žáků se s ním dosud neseťkalo.

Škola	Čouhat užívá	Čouhat nezná	Čouhat neužívá	Celkem
Tišnov město	19,1 % (4)	47,6 % (10)	33,3 % (7)	21
Tišnov vesnice	33,3 % (6)	22,2 % (4)	44,4 % (8)	18
Lomnice	28,9 % (15)	46,2 % (24)	25 % (13)	52
Rájec-Jestřebí	29,2 % (7)	58,3 % (14)	12,5 % (3)	24
Kuřim	27,5 % (14)	35,3 % (18)	37,3 % (19)	51
Celkem	27,7 % (46)	42,2 % (70)	30,1 % (50)	166

Škola	Nahlédát užívá	Nahlédát nezná	Nahlédát neužívá	Celkem
Tišnov město	9,5 % (2)	76,2 % (16)	14,3 % (3)	21
Tišnov vesnice	0,0 % (0)	61,1 % (11)	38,9 % (7)	18
Lomnice	13,5 % (7)	46,2 % (24)	40,4 % (21)	52
Rájec-Jestřebí	4,2 % (1)	66,7 % (16)	29,2 % (7)	24
Kuřim	17,7 % (9)	60,8 % (31)	21,6 % (11)	51
Celkem	11,5 % (19)	59 % (98)	29,5 % (49)	166

NÁRT

Podle ČJA se v celé sledované oblasti užívá hláskově obměněné formy *náhrt*, náš výzkum ukázal, že 80 % respondentů tento výraz nezná a 16 % žáků jej nepoužívá.

NEHET

Pojmenování totožné se spisovným jazykem je užíváno v českých

nářečích v užším smyslu slova a na Moravě až po hranici Svitavy - Brno - Mikulov. Do tohoto území spadá i nejzápadnější část oblasti horského nářečí, na zbylém území střední Moravy je užíván výraz *neht*.

V odpovědích žáků z Rájce-Jestřebí jsme zaznamenali téměř výhradní užívání nářeční varianty (91,7 %), naopak v Tišnově městě tento výraz užívá jen 19,1 % dotazovaných.

Škola	Neht užívá	Neht nezná	Neht neužívá	Celkem
Tišnov město	19,1 % (4)	71,4 % (15)	9,5 % (2)	21
Tišnov vesnice	38,9 % (7)	38,9 % (7)	22,2 % (4)	18
Lomnice	37,7 % (20)	41,5 % (22)	20,8 % (11)	53
Rájec-Jestřebí	91,7 % (22)	4,2 % (1)	4,2 % (1)	24
Kuřim	35,3 % (18)	35,3 % (18)	29,4 % (15)	51
Celkem	42,5 % (71)	37,7 % (63)	19,8 % (33)	167

NUDLE

Pojmenování *lukše* je typické pro většinu střm. nářeční oblasti a pro nářečí dolská s přesahem ke Vsetínu. Žáci z našeho výzkumu tento regionalismus příliš neznají (nezná 73 %), aktivně jej užívá jen 14 % z nich.

OHRYZEK

Většinu území horského nářečí zaujímá areál s převažující nářeční variantou *okružek*, dubletně se na tomto území vyskytuje také označení *ostružek*. V severní a východní části je rozšířen spisovný lexém *ohryzek*, který se vyskytuje na většině území České republiky. Větší znalost výrazu *ostružek* jsme zaznamenali pouze v Rájci-Jestřebí, kde jej užívají 4 žáci (17 %) a pasivně zná 9 žáků (38 %). V ostatních obcích jsme zaznamenali téměř úplnou neznalost všech nářečních variant, které nahradilo spisovné pojmenování.

OSTRUŽINA

Většinu sledovaného území charakterizuje nářeční pojmenování ostružiny *černice*, východní okraj spadá do oblasti s užitím názvu *stružina* vzniklým ze spisovné varianty mylnou deprefixací. Tento výraz však celkově užívá jen 5 %, zná jej 29 % respondentů. Nářeční varianta *černice* je stále živá v Lomnici (56,6 %) a v Tišnově vesnicích (42,1 %). Z mluvy mládeže v Tišnově městě je vytlačena vlivem spisovného pojmenování, na základě výsledků z Kuřimi i z vlastní zkušenosti usuzujeme, že jižní hranice oblasti s pojmenováním *černice*

se posunula od Brna severním směrem.

Škola	Černice užívá	Černice nezná	Černice neužívá	Celkem
Tišnov město	23,8 % (5)	52,4 % (11)	23,8 % (5)	21
Tišnov vesnice	42,1 % (8)	26,3 % (5)	31,6 % (6)	19
Lomnice	56,6 % (30)	24,5 % (13)	18,9 % (10)	53
Rájec-Jestřebí	4,2 % (1)	87,5 % (21)	8,3 % (2)	24
Kuřim	17,3 % (9)	63,5 % (33)	19,2 % (10)	52
Celkem	31,36 % (53)	49,1 % (83)	19,5 % (33)	169

PAMPELIŠKA

Podle ČJA horské nářečí používá pro označení této rostliny vedle spisovného pojmenování i jeho hláskoslovné varianty *pumpeliška*, regionální rodové obměny *pampelich* a *pumpelich* a lexikální diferenciaci *mlíč*.

Zatímco výraz *pumpeliška* nezná 81 % respondentů, regionalismus *pampelich* je známější a rozšířenější zejména mezi mládeží na Kuřimsku, kde jej užívá 25 % respondentů. V Kuřimi (44,2 %) a v Rájci-Jestřebí (41,7 %) jsme zaznamenali nejvyšší neznalost pojmenování *mlíč*. Nejrozšířenější je užívání tohoto lexému v Lomnici (45,3 %) a Tišnově vesnicích (42,1 %).

Škola	Pampelich užívá	Pampelich nezná	Pampelich neužívá	Celkem
Tišnov město	9,5 % (2)	71,4 % (15)	19,1 % (4)	21
Tišnov vesnice	11,1 % (2)	66,7 % (12)	22,2 % (4)	18
Lomnice	3,9 % (2)	61,5 % (32)	34,6 % (18)	52
Rájec-Jestřebí	16,7 % (4)	50 % (12)	33,3 % (8)	24
Kuřim	25 % (13)	46,2 % (24)	28,9 % (15)	52
Celkem	13,8 % (23)	56,9 % (95)	29,3 % (49)	167

Škola	Mlíč užívá	Mlíč nezná	Mlíč neužívá	Celkem
Tišnov město	28,6 % (6)	23,8 % (5)	47,6 % (10)	21
Tišnov vesnice	42,1 % (8)	15,8 % (3)	42,1 % (8)	19
Lomnice	45,3 % (24)	17 % (9)	37,7 % (20)	53
Rájec-Jestřebí	29,2 % (7)	41,7 % (10)	29,2 % (7)	24
Kuřim	17,3 % (9)	44,2 % (23)	38,5 % (20)	52
Celkem	32 % (54)	29,6 % (50)	38,5 % (65)	169

PAVOUK

Ve střm. nářeční oblasti mezi Brnem a Třebíčí se nachází areál s výskytem nářečního označení *babučinář*, do kterého spadá kromě severovýchodní části celá oblast námi sledovaného území. V nejmladší generaci jej však zná pouze 8 % respondentů. Znalost nářeční hláskové varianty *pouk*, která by se měla vyskytovat na východní části území, nebyla územně rozlišena a dosahovala 16 %. Lze konstatovat, že spisovný výraz již plně nahradil všechny nářeční varianty.

PECKA

Izoglosa oddělující záp. část území České republiky užívající výraz *pecka* a východ, který užívá dialektismu *kostka*, prochází ze severu na jih současně s tokem řeky Svitavy. Tato skutečnost se potvrdila i v našem výzkumu, který zaznamenal nejvyšší znalost nářečního pojmenování u žáků z Rájce-Jestřebí (42 %), kde jej aktivně užívá 13 %. Žáci z ostatních obcí toto nářeční pojmenování v 76 % případů hodnotili jako neznámé.

PILINY

Zkoumanou oblastí prochází izoglosa oddělující území s převládajícími výrazy *piliny* a *drtiny*. Pojmenování *piliny* se vyskytuje ve střední a vých. části území horského nářečí. Výrazně vyšší frekvence užití dosáhl nářeční výraz pouze u žáků z Lomnice (61,1 %), na ostatním území převažuje varianta shodná se spisovným jazykem.

Škola	Drtiny užívá	Drtiny nezná	Drtiny neužívá	Celkem
Tišnov město	23,8 % (5)	33,3 % (7)	42,9 % (9)	21
Tišnov vesnice	44,4 % (8)	11,1 % (2)	44,4 % (8)	18
Lomnice	61,1 % (33)	16,7 % (9)	22,2 % (12)	54
Rájec-Jestřebí	37,5 % (9)	12,5 % (3)	50 % (12)	24
Kuřim	33,3 % (17)	25,5 % (13)	41,2 % (21)	51
Celkem	42,9 % (72)	20,2 % (34)	36,9 % (62)	168

POSPÍCHAT

Na území horského nářečí se užívá vedle spisovného pojmenování i nářeční obměny *spíchat* a omezeně i *tumlovat se*. Zatímco výrazy *pospíchat* a *spíchat* užívá shodně 71 % respondentů (vyšší neznalost slova *spíchat* jsme zaznamenali pouze u žáků z Kuřimi - v 21 %), dialektismus *tumlovat se* nezná

86 % respondentů.

POSTEL

Spisovný výraz typický pro území českých nářečí v užším slova smyslu, záp. a jz. Moravu se v západní části námi sledované oblasti objevuje ve formě *postél*. Na východ od řeky Svitavy je užíváno pojmenování *lůžko* s různými hláskovými obměnami.

V Rájci-Jestřebí jsme však zvýšenou frekvencí užívání výrazu *lůžko* nezaznamenali. V souhrnu 13,8 % respondentů jej označilo jako neznámý, což vypovídá spíše než o neznalosti o jejich negativnímu postoji k tomuto pojmenování, které vnímají jako archaické, příp. knižní. Jeho aktivní užívání jsme zaznamenali u 23,4 % mluvčích, zejména u žáků z Kuřimi (35,3 %).

POVIDLA

Sledovaným územím horského nářečí prochází izoglosa oddělující její nejsevernější a nejzápadnější část od zbytku území. V západní části Moravy je pro vařené švestky užíván výraz *povidlí*, na stř. a vých. Moravě *trnky*.

Preferování výrazu *povidla* před *povidlí* jsme zaznamenali ve všech obcích s výjimkou Lomnice, kde označení *povidlí* užívá 83 % respondentů, nejméně tento výraz užívají žáci z Rájce-Jestřebí (33,3 %). Dialektismus *trnky* užívá 10,2 % respondentů, což nás vede k závěru, že v oblasti s převažujícím pojmenováním *trnky* dochází k jeho ústupu vlivem progresivnější spisovné varianty. Územní rozšíření výrazu *povidlí* zůstává přibližně zachováno.

Škola	Povidla užívá	Povidla nezná	Povidla neužívá	Celkem
Tišnov město	90,5 % (19)	0,0 % (0)	9,5 % (2)	21
Tišnov vesnice	88,9 % (16)	5,6 % (1)	5,6 % (1)	18
Lomnice	64,8 % (35)	3,7 % (2)	31,5 % (17)	54
Rájec-Jestřebí	95,8 % (23)	0,0 % (0)	4,2 % (1)	24
Kuřim	78,9 % (41)	0,0 % (0)	21,2 % (11)	52
Celkem	79,3 % (134)	1,8 % (3)	18,9 % (32)	169

Škola	Povidlí užívá	Povidlí nezná	Povidlí neužívá	Celkem
Tišnov město	52,4 % (11)	9,5 % (2)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	57,9 % (11)	5,3 % (1)	36,8 % (7)	19
Lomnice	83 % (44)	3,8 % (2)	13,2 % (7)	53
Rájec-Jestřebí	33,3 % (8)	16,7 % (4)	50 % (12)	24
Kuřim	69,2 % (36)	11,5 % (6)	19,2 % (10)	52
Celkem	65,1 % (110)	8,9 % (15)	26 % (44)	169

Škola	Trnky užívá	Trnky nezná	Trnky neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	33,3 % (7)	61,9 % (13)	21
Tišnov vesnice	16,7 % (3)	38,9 % (7)	44,4 % (8)	18
Lomnice	7,7 % (4)	65,4 % (34)	26,9 % (14)	52
Rájec-Jestřebí	16,7 % (4)	33,3 % (8)	50 % (12)	24
Kuřim	9,8 % (5)	62,8 % (32)	27,5 % (14)	51
Celkem	10,2 % (17)	53 % (88)	36,8 % (61)	166

PRAMEN

Kromě své nejzápadnější části náleží sledovaná oblast do lokality užívající nářečního výrazu *žídlo*. Dubletně se v této oblasti vyskytuje podoba *prameň*, která je typická pro širší Brněnsko.

Zatímco lexikální varianta *žídlo* byla většinou označena jako neznámá (82 %), hláskoslovná obměna spisovného pojmenování je neznámá jen polovině informátorů (49,4 %). Žáci z Rájce-Jestřebí tento výraz užívají v 50 % případů, neznámý je pouze pro 8,3 % respondentů.

Škola	Prameň užívá	Prameň nezná	Prameň neužívá	Celkem
Tišnov město	9,5 % (2)	52,4 % (11)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	22,2 % (4)	55,6 % (10)	22,2 % (4)	18
Lomnice	1,3 % (9)	57,7 % (30)	25 % (13)	52
Rájec-Jestřebí	50 % (12)	8,3 % (2)	41,7 % (10)	24
Kuřim	19,6 % (10)	56,9 % (29)	23,5 % (12)	51
Celkem	22,3 % (37)	49,4 % (82)	28,3 % (47)	166

PŘÍKOP

V horském nářečí stejně jako na celém území Moravy je doloženo užívání ženské rodové formy *příkopa*. Zcela okrajově a omezeně se objevuje i výraz

škarpa, který je užíván zejména na severozápadním Brněnsku.

Užívání moravismu *příkopa* bylo ve vyšší míře zjištěno u respondentů z Tišnova vesnic (55,6 %) a z Rájce-Jestřebí (41,7 %). Výraz *škarpa* je u žáků známý (81,4 %) a v obci Rájec-Jestřebí také hojně užívaný (70,8 %). Méně než v polovině případů je užíván pouze žáky z Kuřimi (41,7 %). Zjistili jsme také rozšíření slova *rygol*, které aktivně užívá třetina respondentů, zejména žáci z Tišnova vesnic (47,4 %). J. Vojtová ve svém slovníku uvádí také výskyt výrazu *taras*, který dle našeho výzkumu zná 46 % žáků, 22 % z nich jej aktivně užívá.

Škola	Příkopa užívá	Příkopa nezná	Příkopa neužívá	Celkem
Tišnov město	28,6 % (6)	38,1 % (8)	33,3 % (7)	21
Tišnov vesnice	55,6 % (10)	27,8 % (5)	16,7 % (3)	18
Lomnice	29,6 % (16)	38,9 % (21)	31,5 % (17)	54
Rájec-Jestřebí	41,7 % (10)	25 % (6)	33,3 % (8)	24
Kuřim	23,1 % (12)	51,9 % (27)	25 % (13)	52
Celkem	32 % (54)	39,6 % (67)	28,4 % (48)	169

Škola	Škarpa užívá	Škarpa nezná	Škarpa neužívá	Celkem
Tišnov město	61,9 % (13)	4,8 % (1)	33,3 % (7)	21
Tišnov vesnice	61,1 % (11)	16,7 % (3)	22,2 % (4)	18
Lomnice	50 % (26)	26,9 % (14)	23,1 % (12)	52
Rájec-Jestřebí	70,8 % (17)	4,2 % (1)	25 % (6)	24
Kuřim	44,2 % (23)	23,1 % (12)	32,7 % (17)	52
Celkem	53,9 % (90)	18,6 % (31)	27,5 % (46)	167

Škola	Rygol užívá	Rygol nezná	Rygol neužívá	Celkem
Tišnov město	42,9 % (9)	19,1 % (4)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	47,4 % (9)	10,5 % (2)	42,1 % (8)	19
Lomnice	33,3 % (17)	39,2 % (20)	27,5 % (14)	51
Rájec-Jestřebí	25 % (6)	45,8 % (11)	29,2 % (7)	24
Kuřim	34 % (18)	28,3 % (15)	37,7 % (20)	53
Celkem	35,1 % (59)	31 % (52)	33,9 % (57)	168

SEDĚT NA BOBKU

Pro areál Boskovicka a Zábřežska je typické slovní spojení *sedět na kotku*. Do této oblasti patří i horské nářečí, pouze v jihozápadní části území je

užíváno sousloví *sedět na bobku* a v jihovýchodní části převažuje slovo *čapět*. Nářeční lexém *čapět* je současně dubletou vyskytující se na celém území horského nářečí. Do dotazníku jsme zařadili i jeho hláskovou obměnu *čupět*, která je užívána na Brněnsku. K té se přiklonila většina žáků, aktivně ji užívá 83 % respondentů, variantu *čapět* označilo 73 % informátorů za neznámou. Sousloví *sedět na bobku* se objevuje v mluvě 38 % žáků, *sedět na kotku* pouze v 10 % případů (nezná 69 %).

STROUŽEK ČESNEKU

ČJA uvádí pro sledovanou oblast výskyt nářečního pojmenování *strouček*, v našem výzkumu se však většina studentů přiklonila ke spisovnému výrazu *stroužek* (77 %), nářeční variantu užívá jen 16 % žáků, zná, ale neužívá ji 26 % respondentů.

ŠILHAVÝ

Na celém území Moravy s výjimkou jz. části je užíván nářeční výraz *švidravý* s mnoha hláskovými diferencemi. Dubletně jsou v oblasti horského nářečí doloženy výrazy *švirgavý*, podle Vojtové i *švirgavý* a *švidratý*, je zde užíváno i spisovné označení *šilhavý*.

Ve všech obcích kromě Rájce-Jestřebí je stav obdobný, spisovný výraz v dané oblasti dominuje. Nářeční výraz *švidravý* užívá okolo 40 % žáků, varianta *švidratý* ještě přetrvává v jazykovém povědomí respondentů (zná 38 %), avšak výraz *švirgavý* již 81 % uvedlo jako neznámý.

V Rájci-Jestřebí je aktivní užívání výrazu *šilhavý* nižší než v ostatních oblastech, dosahuje 58 %. Nářeční pojmenování *švidravý* užívá 62,5 % žáků, dialektismus *švidratý* zná, ale neužívá 42 % žáků, u slova *švirgavý* je to 33 %.

Škola	Švidravý užívá	Švidravý nezná	Švidravý neužívá	Celkem
Tišnov město	47,6 % (10)	28,6 (6)	23,8 % (5)	21
Tišnov vesnice	35,3 % (6)	35,3 % (6)	29,4 % (5)	17
Lomnice	42,3 % (22)	38,5 % (20)	19,2 % (10)	52
Rájec-Jestřebí	62,5 % (15)	12,5 % (3)	25 % (6)	24
Kuřim	40 % (20)	24 % (12)	36 % (18)	50
Celkem	44,5 % (73)	28,7 % (47)	26,8 % (44)	164

ŠLE

Severovýchodní část území spolu se stř. a vých. Moravou užívá nářečního

výrazu *šráky*, areál jz. Moravy užívá zjednodušené varianty *šandy*, která je typická i pro česká nářečí v užším slova smyslu. 89 % žáků označilo výraz *kšandy* jako užívaný, pojmenování *šandy* užívá 23 %. Nejvíce užívají slovo *šráky* respondenti z Rájce-Jestřebí (70,8 %). Opozici k nim tvoří žáci z Lomnice, kteří tento dialektismus označili v 80,8 % případů za neznámý. V horském nářečí se podle Vojtové objevuje i spisovný výraz *šle* a označení *kšíry* a *šíry* typická pro opavskou nářeční skupinu. Výraz *šle* nezná 67 % respondentů, lexém *šíry* označilo 77 % žáků za neznámý. Pojmenování *kšíry* zná 40 % žáků, v jejich mluvě se objevuje v 11 % případů. Tyto tři výrazy patří mezi slova zanikající nebo téměř zaniklá.

Škola	Šráky užívá	Šráky nezná	Šráky neužívá	Celkem
Tišnov město	14,3 % (3)	47,6 % (10)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	21,1 % (4)	52,6 % (10)	26,3 % (5)	19
Lomnice	7,7 % (4)	80,8 % (42)	11,6 % (6)	52
Rájec-Jestřebí	70,8 % (17)	25 % (6)	4,2 % (1)	24
Kuřim	21,6 % (11)	49 % (25)	29,4 % (15)	51
Celkem	23,4 % (39)	55,7 % (93)	21 % (35)	167

ŠVESTKA

Nářeční pojmenování *kadlátka* je typické pro střm. nářečí s výjimkou východních okrajů a Znojemska, severní část čm. nářečí a nejvýchodnější okraj nářečí svč. Hlásková obměna *karlátka* ani rodový rozdíl *kadlátko* se podle ČJA na daném území nevyskytují a nezaznamenali jsme je ani v našem výzkumu.

V nadpoloviční většině se nářeční pojmenování objevuje v mluvě žáků z Lomnice (64,8 %), v ostatních obcích jej žáci užívají jen asi v třetině případů, nejnižší frekvence aktivního užití nářeční varianty je v Tišnově městě (23,8 %). Neznalost slova *kadlátka* uvedlo 8,9 % žáků.

Škola	Kadlátka užívá	Kadlátka nezná	Kadlátka neužívá	Celkem
Tišnov město	23,8 % (5)	4,8 % (1)	71,4 % (15)	21
Tišnov vesnice	42,1 % (8)	5,3 % (1)	52,6 % (10)	19
Lomnice	64,8 % (35)	7,4 % (4)	27,8 % (15)	54
Rájec-Jestřebí	29,2 % (7)	4,2 % (1)	66,7 % (16)	24
Kuřim	35,3 % (18)	15,7 % (8)	49 % (25)	51
Celkem	43,2 % (73)	8,9 % (15)	47,9 % (81)	169

TAHAT ZA VLASY

Hláskoslovná diference spisovného pojmenování *táhat* je doložena pouze ojediněle v oblasti střm. nářečí. Nářeční výraz *kudlit* je doložen ve střm. nářečích, na Slovácku a ve Slezsku.

Vyšší frekvenci výskytu obou nářečních variant jsme zjistili v mluvě žáků z Rájce-Jestřebí (*táhat* 25 %, *kudlit* 83,3 %). Celkově výraz *táhat* užívá 10,8 %, výraz *kudlit* 65,9 % respondentů.

Škola	Táhat užívá	Táhat nezná	Táhat neužívá	Celkem
Tišnov město	9,5 % (2)	81 % (17)	9,5 % (2)	21
Tišnov vesnice	5,6 % (1)	72,2 % (13)	22,2 % (4)	18
Lomnice	11,3 % (6)	58,5 % (31)	30,2 % (16)	53
Rájec-Jestřebí	25 % (6)	37,5 % (9)	37,5 % (9)	24
Kuřim	5,9 % (3)	66,7 % (34)	27,5 % (14)	51
Celkem	10,8 % (18)	62,3 % (104)	27 % (45)	167

Škola	Kudlit užívá	Kudlit nezná	Kudlit neužívá	Celkem
Tišnov město	42,9 % (9)	19,1 % (4)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	66,7 % (12)	11,1 % (2)	22,2 % (4)	18
Lomnice	71,2 % (37)	11,5 % (6)	17,3 % (9)	52
Rájec-Jestřebí	83,3 % (20)	4,2 % (1)	12,5 % (3)	24
Kuřim	61,5 % (32)	13,5 % (7)	25 % (13)	52
Celkem	65,9 % (110)	12 % (20)	22,2 % (37)	167

UHODIT SE

Moravismus *udeřit se*, který přesahuje až do vých. Čech, je v horském nářečí užíván dubletně svými výrazy *prasknout se* a *bouchnout se*. Náš výzkum ukazuje převahu slovesa *bouchnout se*, které se dubletně vyskytuje téměř na celém území České republiky. Česko-moravská dichotomie výrazů *uhodit se* - *udeřit se* se v mluvě mládeže ze sledované oblasti stírá, oba jsou užívány takřka se stejnou frekvencí. Nářeční výraz *prasknout se* je pro čtvrtinu žáků neznámý, 44 % jej užívá jako expresivního výrazu.

	Celkem užívá	Celkem nezná	Celkem neužívá
Udeřit se	54 %	0,0 %	46 %
Uhodit se	50 %	0,0 %	50 %
Bouchnout se	85 %	0,0 %	15 %
Prasknout se	44 %	25 %	41 %

VOSA

Varianta mužského rodu *vos* je zaznamenána v svč. nářečích, na Telčsku, Třebíčsku a v oblasti horského nářečí. Jižně od této oblasti na širším Brněnsku je doložena slovtvorná varianta *vosák*.

Spisovné pojmenování užívají téměř všichni respondenti, mužskou variantu užívá 7 % respondentů a zná ji, avšak neužívá 31 % žáků. V několika případech jsme zaznamenali dopsaný výraz *vosák*.

ZAKOPNOU

Podle údajů z ČJA oblast Čech, jz. a záp. Moravy a Slezska užívá spisovný výraz *zakopnout*. Do tohoto areálu spadá i západní polovina námi sledovaného území. Na zbytku území je rozšířeno pojmenování *zapackovat*. Dubletně se kromě spisovného výrazu na Brněnsku a na území horského nářečí vyskytuje i slovtvorná obměna *zapackat*.

Respondenti v našem výzkumu uvedli téměř výhradní užívání spisovného výrazu (98 %), variantu *zapackat* významněji znají pouze žáci z Rájce-Jestřebí (29 %), v ostatních obcích je spolu s pojmenováním *zapackovat* na pokraji zániku.

ZÁPLATA

Řeka Svitava tvoří hranici oddělující západní část území, kde je spolu se záp. a jz. Moravou užíván výraz *flek*. Na zbylém území Moravy a ve slezských nářečích je užíváno pojmenování *lata*, resp. *láta*.

Oba nářeční výrazy jsou pro většinu respondentů neznámé, výraz *lata* užívají pouze žáci z Rájce-Jestřebí (25 %), respondenti z ostatních obcí jej ve ¾ případů označují za neznámý. Tyto dialektismy jsou nahrazovány spisovným označením *záplata*.

Škola	Lata užívá	Lata nezná	Lata neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	81 % (17)	14,3 % (3)	21
Tišnov vesnice	5,6 % (1)	72,2 % (13)	22,2 % (4)	18
Lomnice	0,0 % (0)	88,5 % (46)	11,5 % (6)	52
Rájec-Jestřebí	25 % (6)	50 % (12)	25 % (6)	24
Kuřim	5,9 % (3)	82,4 % (42)	11,8 % (6)	51
Celkem	6,6 % (11)	78,3 % (130)	15,1 % (25)	166

ZATÁČKA

Na území stř. Moravy s přesahem na Břeclavsko a Moravskokrumlovsko je doložena slovtvorná varianta spisovného pojmenování *zátočina*. Tento nářeční výraz jsme téměř ve třetině případů zaznamenali jako aktivně užívaný v běžné mluvě, téměř polovina respondentů uvedla, že výraz znají, ale nepoužívají. Nejčastěji jej jako užívaný označili žáci z Rájce-Jestřebí (41,7 %) a z Lomnice (40,4 %).

Škola	Zátočina užívá	Zátočina nezná	Zátočina neužívá	Celkem
Tišnov město	28,6 % (6)	33,3 % (7)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	26,3 % (5)	31,6 % (6)	42,1 % (8)	19
Lomnice	40,4 % (21)	15,4 % (8)	44,2 % (23)	52
Rájec-Jestřebí	41,7 % (10)	29,2 % (7)	29,2 % (7)	24
Kuřim	18 % (9)	38 % (19)	44 % (22)	50
Celkem	30,7 % (51)	28,3 % (47)	41 % (68)	166

ZÁVĚJ

ČJA uvádí pro území Moravy mimo její jižní a jz. části dialektismus *záměť*, který je užíván v mnoha hláskových obměnách. Výraz *záměť* je ale pro většinu (81,1 %) respondentů neznámý. J. Vojtová dále uvádí i varianty *závjet* a *námněť*, *závjet* uvádí jako známý výraz 41 % žáků, *námněť* 37 %, třetina respondentů z Rájce-Jestřebí a z Kuřimi jej aktivně užívá. Spisovné pojmenování však převažuje, užívá jej 84 % informátorů.

Škola	Záměť užívá	Záměť nezná	Záměť neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	90,5 % (19)	4,8 % (1)	21
Tišnov vesnice	5,9 % (1)	82,4 % (14)	11,8 % (2)	17
Lomnice	1,9 % (1)	84,6 % (44)	13,5 % (7)	52
Rájec-Jestřebí	12,5 % (3)	58,3 % (14)	29,2 % (7)	24
Kuřim	2 % (1)	84 % (42)	14 % (7)	50
Celkem	4,3 % (7)	81,1 % (133)	14,6 % (24)	164

Škola	Námněť užívá	Námněť nezná	Námněť neužívá	Celkem
Tišnov město	9,5 % (2)	85,7 % (18)	4,8 % (1)	21
Tišnov vesnice	22,2 % (4)	61,1 % (11)	16,7 % (3)	18
Lomnice	15,1 % (8)	73,6 % (39)	11,3 % (6)	53
Rájec-Jestřebí	33,3 % (8)	41,7 % (10)	25 % (6)	24
Kuřim	33,3 % (17)	52,9 % (27)	13,7 % (7)	51
Celkem	23,4 % (39)	62,9 % (105)	13,8 % (23)	167

4.2.2 Dialektismy regionální čerpané ze slovníku J. Vojtové¹¹

BRAMBORA

Pojmenování *ertepla* je sice respondentům známé, aktivně jej však užívá jen minimum z nich. Tento výraz se již nachází na okraji aktivní slovní zásoby, stejně jako sousloví *zemská japko* (nezná ho 77 %). Tato skutečnost ovšem neplatí o typickém regionalismu horského nářečí *jablůško*. I přes jeho monoftongizovanou formu jej aktivně užívá 29,5 % respondentů. 62,5 % respondentů z Rájce-Jestřebí a 48 % z Kuřimi toto nářeční pojmenování nezná.

Škola	Ertepla užívá	Ertepla nezná	Ertepla neužívá	Celkem
Tišnov město	9,5 % (2)	52,4 % (11)	38,1 % (8)	21
Tišnov vesnice	11,1 % (2)	61,1 % (11)	27,8 % (5)	18
Lomnice	8 % (4)	82 % (41)	10 % (5)	50
Rájec-Jestřebí	16,7 % (4)	75 % (18)	8,3 % (2)	24
Kuřim	6 % (3)	70 % (35)	24 % (12)	50
Celkem	9,2 % (15)	71,2 % (116)	19,6 % (32)	163

¹¹ Slova jsou čerpana ze Slovníku horského nářečí J. Vojtové. Při přepisování slov se držíme jejího znění.

Škola	Jablóško užívá	Jablóško nezná	Jablóško neužívá	Celkem
Tišnov město	28,6 % (6)	23,8 % (5)	47,6 % (10)	21
Tišnov vesnice	38,9 % (7)	33,3 % (6)	27,8 % (5)	18
Lomnice	40 % (20)	28 % (14)	32 % (16)	50
Rájec-Jestřebí	16,7 % (4)	62,5 % (15)	20,8 % (5)	24
Kuřim	22 % (11)	48 % (24)	30 % (15)	50
Celkem	29,5 % (48)	39,3 % (64)	31,3 % (51)	163

COP

Dubletní výraz *relik* charakteristický pro oblast horského nářečí je současné mládeži téměř zcela neznámý (92 %). Navíc množství z nich za neznámé označilo i spisovné pojmenování *cop*, což je zřejmě důsledkem toho, že se tato úprava vlasů mezi nejmladší generací příliš nevyskytuje.

HOUPAT

Nářeční varianta se vsunutou hláskou *hompat* je v mluvě mládeže poměrně živý výraz. Méně se objevuje v mluvě žáků z Tišnova města (23,8 %) a z Kuřimi (30 %), ve zbylých obcích se ovšem jedná o výraz hojně užívaný, v Rájci-Jestřebí jej dokonce užívá nadpoloviční část respondentů (65,2 %).

Škola	Hompat užívá	Hompat nezná	Hompat neužívá	Celkem
Tišnov město	23,8 % (5)	47,6 % (10)	28,6 % (6)	21
Tišnov vesnice	57,9 % (11)	15,8 % (3)	26,3 % (5)	19
Lomnice	46 % (23)	28 % (14)	26 % (13)	50
Rájec-Jestřebí	65,2 % (15)	17,4 % (4)	17,4 % (4)	23
Kuřim	30 % (15)	34 % (17)	36 % (18)	50
Celkem	42,3 % (69)	29,5 % (48)	28,2 % (46)	163

CHŘIPKA

Hláskovou diferenciaci *skřipka* aktivně užívá 7 % informátorů, dosud se s ní nesetkalo 78 % z nich.

KUKUŘICE

Dialektismy *turkyň* a *turkyňa* jsou nejmladší generací žijící na území horského nářečí vnímány jako neznámé (nezná je 72 % a 83 %).

NEDÁVNO

Zkoumání rozšíření adverbia času *tudlevá* s charakteristickým nářečním formantem *-vá* přineslo zajímavé výsledky. Zatímco ve všech ostatních obcích je tento výraz hodnocen téměř výhradně jako neznámý, žáci z Tišnova vesnic ve 47,4 % případů uvedli, že jej aktivně užívají. V Rájci-Jestřebí jej za užívaný neoznačil ani jeden respondent.

Škola	Tudlevá užívá	Tudlevá nezná	Tudlevá neužívá	Celkem
Tišnov město	9,5 % (2)	61,9 % (13)	28,6 % (6)	21
Tišnov vesnice	47,4 % (9)	21,1 % (4)	31,6 % (6)	19
Lomnice	10,2 % (5)	53,1 % (26)	36,7 % (18)	49
Rájec-Jestřebí	0,0 % (0)	65,2 % (15)	34,8 % (8)	23
Kuřim	10 % (5)	68 % (34)	22 % (11)	50
Celkem	13 % (21)	56,8 % (92)	30,3 % (49)	162

OVOCNÝ KNEDLÍK

Zatímco pro označení jídla, které se vaří v podobě šišky a podává se jako příloha, se v oblasti horského nářečí užívá jednotné pojmenování *knedle*, pro označení sladkého moučného jídla je užíváno množství výrazů. Regionalismem typickým pro horské nářečí je *koláček*, J. Vojtová dále uvádí i výrazy *pjera* a *blbón*. Pojmenování *koláček* je stále živé, což dokazuje 44,3 % jeho aktivních uživatelů a to zejména mezi žáky Rájce-Jestřebí (54,2 %) a Kuřimi (52 %). Dialektismus *pjera* 87 % respondentů nezná. Podobná situace je i u označení *blbón*, které užívají téměř výhradně žáci z Rájce-Jestřebí (25 %). Nářeční pojmenování jsou dubletní k výrazům *knedle*, příp. *knedlík*.

Škola	Koláček užívá	Koláček nezná	Koláček neužívá	Celkem
Tišnov město	33,3 % (7)	33,3 % (7)	33,3 % (7)	21
Tišnov vesnice	31,6 % (6)	26,3 % (5)	42,1 % (8)	19
Lomnice	41,5 % (22)	30,2 % (16)	28,3 % (15)	53
Rájec-Jestřebí	54,2 % (13)	16,7 % (4)	29,2 % (7)	24
Kuřim	52 % (26)	18 % (9)	30 % (15)	50
Celkem	44,3 % (74)	24,6 % (41)	31,1 % (52)	167

Škola	Blbón užívá	Blbón nezná	Blbón neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	81 % (17)	14,3 % (3)	21
Tišnov vesnice	5,9 % (1)	76,5 % (13)	17,7 % (3)	17
Lomnice	1,9 % (1)	78,9 % (41)	19,2 % (10)	52
Rájec-Jestřebí	25 % (6)	58,3 % (14)	16,7 % (4)	24
Kuřim	6 % (3)	72 % (36)	22 % (11)	50
Celkem	7,3 % (12)	73,8 % (121)	18,9 % (31)	164

PLACKA

J. Vojtová ve svém slovníku horského nářečí uvádí, že regionalismus *pekáček* je stále hojně rozšířený. Tuto skutečnost jsme zjistili také, v běžné mluvě pojmenování *pekáček* užívá téměř polovina respondentů (45,4 %). Nejvíce je rozšířen mezi žáky z Kuřimi (63,3 %) a Rájce-Jestřebí (54,6 %).

Škola	Pekáček užívá	Pekáček nezná	Pekáček neužívá	Celkem
Tišnov město	23,8 % (5)	28,6 % (6)	47,6 % (10)	21
Tišnov vesnice	22,2 % (4)	61,1 % (11)	16,7 % (3)	18
Lomnice	41,5 % (22)	26,4 % (14)	32,1 % (17)	53
Rájec-Jestřebí	54,6 % (12)	18,2 % (4)	27,3 % (6)	22
Kuřim	63,3 % (31)	22,5 % (11)	14,3 % (7)	49
Celkem	45,4 % (74)	28,2 % (46)	26,4 % (43)	163

POHLAVEK

Regionální výrazy odpovídající spisovnému pojmenování *pohlavek* jsou mezi nejmladší generací stále velmi rozšířené. Výraz *baňa* užívá 67,7 % z nich, častěji jej za neužívaný označili pouze žáci z Tišnova města (47,6 %), kteří jej zřejmě více než ostatní vnímají jako nářeční. Slovo *břinkanec* je rozšířenější mezi respondenty z Rájce-Jestřebí (63,6 %) a Kuřimi (54 %). Oba tyto výrazy jsou silně emocionálně zabarvené.

Škola	Baňa užívá	Baňa nezná	Baňa neužívá	Celkem
Tišnov město	38,1 % (8)	14,3 % (3)	47,6 % (10)	21
Tišnov vesnice	68,4 % (13)	5,3 % (1)	26,3 % (5)	19
Lomnice	72,2 % (39)	5,6 % (3)	22,2 % (12)	54
Rájec-Jestřebí	77,3 % (17)	4,6 % (1)	18,2 % (4)	22
Kuřim	70,6 % (36)	7,8 % (4)	21,6 % (11)	51
Celkem	67,7 % (113)	7,2 % (12)	25,2 % (42)	167

Škola	Břinkanec užívá	Břinkanec nezná	Břinkanec neužívá	Celkem
Tišnov město	33,3 % (7)	19,1 % (4)	47,6 % (10)	21
Tišnov vesnice	38,9 % (7)	11,1 % (2)	50 % (9)	18
Lomnice	47,2 % (25)	18,9 % (10)	34 % (18)	53
Rájec-Jestřebí	63,6 % (14)	18,2 % (4)	18,2 % (4)	22
Kuřim	54 % (27)	20 % (10)	26 % (13)	50
Celkem	48,8 % (80)	18,3 % (30)	32,9 % (54)	164

PRÁŠEK, TABLETA

Znalost nářečního výrazu *patáček* uvedlo 56,5 % žáků z Rájce-Jestřebí. V ostatních obcích více než 3/4 žáků toto pojmenování neznají.

Škola	Patáček užívá	Patáček nezná	Patáček neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	85,7 % (18)	9,5 % (2)	21
Tišnov vesnice	11,8 % (2)	76,5 % (13)	11,8 % (2)	17
Lomnice	2 % (1)	96 % (48)	2 % (1)	50
Rájec-Jestřebí	26,1 % (6)	43,5 % (10)	30,4 % (7)	23
Kuřim	11,8 % (6)	82,4 % (42)	5,9 % (3)	51
Celkem	9,9 % (16)	80,9 % (131)	9,3 % (15)	162

PRCEK

Regionální označení *pakátl* se i přes svou expresivní povahu v mluvě mládeže neudrželo, nezná jej 72 % respondentů.

PUCHÝŘ

Nářeční pojmenování puchýře zná 44 % žáků, aktivně však výrazu *pliskéř* využívají pouze respondenti z Rájce-Jestřebí (40,9 %). Ve čtyřech případech jsme u těchto studentů navíc zaznamenali dopsání výrazu *plaskéř*.

V Tišnově městě se tento dialektismus neobjevuje v mluvě mládeže vůbec.

Škola	Pliskéř užívá	Pliskéř nezná	Pliskéř neuvívá	Celkem
Tišnov město	0,0 % (0)	76,2 % (16)	23,8 % (5)	21
Tišnov vesnice	11,1 % (2)	66,7 % (12)	22,2 % (4)	18
Lomnice	17,3 % (9)	53,9 % (28)	28,9 % (15)	52
Rájec-Jestřebí	40,9 % (9)	31,8 % (7)	27,3 % (6)	22
Kuřim	14,3 % (7)	57,1 % (28)	28,6 % (14)	49
Celkem	16,7 % (27)	56,2 % (91)	27,2 % (44)	162

ROKLE

Pro označení prudké strže se podle ČJA v oblasti záp., stř. a vých. Moravy s výjimkou jižního Brněnska a Břeclavska užívá výraz *žleb*, který je v oblasti horského nářečí zachován i v několika místních názvech (např. Vranovský žleb). V horském nářečí je doložen také současný výskyt moravismu *zmola* a spisovného pojmenování *rokle*.

Využití jednotlivých výrazů není ve sledovaných oblastech vyrovnané. Pojmenování *rokle* je ve všech obcích s výjimkou Lomnice (37,3 %) užíváno více než polovinou respondentů, dialektismus *žleb* výrazněji preferují žáci z Rájce-Jestřebí, užívá jej 60,9 % z nich. Celkově se slovo *žleb* objevuje v mluvě přibližně třetiny informátorů. Označení *zmola* je nejvíce rozšířené v Lomnici, kde jej užívá 84,9 % respondentů, a v Tišnově vesnicích (61,1 %).

Škola	Žleb užívá	Žleb nezná	Žleb neuvívá	Celkem součty
Tišnov město	23,8 % (5)	42,9 % (9)	33,3 % (7)	21
Tišnov vesnice	44,4 % (8)	22,2 % (4)	33,3 % (6)	18
Lomnice	26 % (13)	44 % (22)	30 % (15)	50
Rájec-Jestřebí	60,9 % (14)	13 % (3)	26,1 % (6)	23
Kuřim	32 % (16)	38 % (19)	30 % (15)	50
Celkem	34,6 % (56)	35,2 % (57)	30,3 % (49)	162

Škola	Zmola užívá	Zmola nezná	Zmola neužívá	Celkem
Tišnov město	52,4 % (11)	28,6 % (6)	19,1 % (4)	21
Tišnov vesnice	61,1 % (11)	11,1 % (2)	27,8 % (5)	18
Lomnice	84,9 % (45)	7,6 % (4)	7,6 % (4)	53
Rájec-Jestřebí	43,5 % (10)	39,1 % (9)	17,4 % (4)	23
Kuřim	35,3 % (18)	39,2 % (20)	25,5 % (13)	51
Celkem	57,2 % (95)	24,7 % (41)	18,1 % (30)	166

Škola	Rokle užívá	Rokle nezná	Rokle neužívá	Celkem
Tišnov město	76,2 % (16)	9,5 % (2)	14,3 % (3)	21
Tišnov vesnice	55,6 % (10)	0,0 % (0)	44,4 % (8)	18
Lomnice	37,3 % (19)	25,5 % (13)	37,3 % (19)	51
Rájec-Jestřebí	69,6 % (16)	13 % (3)	17,4 % (4)	23
Kuřim	58 % (29)	16 % (8)	26 % (13)	50
Celkem	55,2 % (90)	16 % (26)	28,8 % (47)	163

RYBÍZ

Nářeční formu s přisunutou hláskou *ribizl* nezná 80 % žáků, jedná se tedy o výraz zanikající.

RÝŽE

Označení *réž* má v pasivní slovní zásobě 41 % žáků z Rájce-Jestřebí. V ostatních obcích jsme tento výraz zaznamenali jako silně okrajový a zanikající.

SÍTKO

Hlásková varianta *sétko*, která ve střm. dialektech vznikla diftongizací po sykavkách a následnou monoftongizací, se v mluvě mladé generace vyskytuje s různou četností. Nejméně je rozšířena mezi žáky Tišnova města (4,8 %) a Kuřimi (12 %), nejvíce je dochována v mluvě žáků z Rájce-Jestřebí (39,1 %).

Škola	Sétko užívá	Sétko nezná	Sétko neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	71,4 % (15)	23,8 % (5)	21
Tišnov vesnice	22,2 % (4)	44,4 % (8)	33,3 % (6)	18
Lomnice	20 % (10)	60 % (30)	20 % (10)	50
Rájec-Jestřebí	39,1 % (9)	39,1 % (9)	21,7 % (5)	23
Kuřim	12 % (6)	62 % (31)	26 % (13)	50
Celkem	18,5 % (30)	57,4 % (93)	24,1 % (39)	162

SKÁKAT

Nářeční výraz *hópat* se v mluvě mládeže objevuje ve třech frekvenčních pásmech. Nejméně jej užívají žáci z Tišnova města (19,1 %) a z Kuřimi (26 %), v Lomnici a v Tišnově vesnicích byla zjištěna frekvence přesahující 40 % a v Rájci-Jestřebí žáci uvedli v 60,9 % aktivní užívání tohoto nářečního výrazu.

Škola	Hópat užívá	Hópat nezná	Hópat neužívá	Celkem
Tišnov město	19,1 % (4)	33,3 % (7)	47,6 % (10)	21
Tišnov vesnice	44,4 % (8)	16,7 % (3)	38,9 % (7)	18
Lomnice	42 % (21)	26 % (13)	32 % (16)	50
Rájec-Jestřebí	60,9 % (14)	13 % (3)	26,1 % (6)	23
Kuřim	26 % (13)	42 % (21)	32 % (16)	50
Celkem	37 % (60)	29 % (47)	34 % (55)	162

SKŘÍŇ

Nářeční výraz *kchustn/kostn* je pro současnou mládež prakticky zcela neznámý (nezná 97 %).

SOUDCE

U tohoto podstatného jména uvádí J. Vojtová regionální podobu *sóci* skloňovanou podle vzoru *jarní*, která je omezena pouze na oblast horského nářečí. Výsledky výzkumu ukazují, že pro nejmladší generaci je tento tvar téměř zcela neznámý (88 %). Jeho významnější znalost byla zaznamenána u žáků z Rájce-Jestřebí (31 %).

SPRÁVCE

Životná maskulina skloňovaná podle vzoru *soudce* mají v nářečí tendenci být sblížována s deklinací vzorů *pán* a *muž*. Tato skutečnost se projevuje i

přesmykáním hlásek v nom. sg. těchto maskulin. Výskyt nářeční formy ovšem značně ovlivňuje téměř výhradní užívání tohoto slova v oficiálních projevech. Nářeční varianta *správec* byla 67,1 % respondentů označena za neznámou, aktivně ji užívají pouze žáci z Rájce-Jestřebí (21,7 %).

Škola	Správec užívá	Správec nezná	Správec neužívá	Celkem
Tišnov město	9,5 % (2)	71,4 % (15)	19,1 % (4)	21
Tišnov vesnice	5,9 % (1)	64,7 % (11)	29,4 % (5)	17
Lomnice	2 % (1)	76 % (38)	22 % (11)	50
Rájec-Jestřebí	21,7 % (5)	52,2 % (12)	26,1 % (6)	23
Kuřim	12 % (6)	64 % (32)	24 % (12)	50
Celkem	9,3 % (15)	67,1 % (108)	23,6 % (38)	161

ŠPETKA

Regionální varianty *ščepka* a *ščepta* téměř všichni respondenti neznají, 89 % z nich je označilo shodně za neznámé.

TRUBIČKA SE SNĚHEM

Tento druh cukroví z vypalovaného těsta s náplní z vaječných bílků má mnoho nářečních pojmenování, J. Vojtová uvádí, že v horském nářečí je to *šmiterolka* a *trópka*. Zatímco výraz *trubička* používají téměř všichni respondenti (93 %), pojmenování *šmiterolka* nezná 73 %, *trópka* nezná 77 % dotazovaných. Významnější znalost pojmenování *trópka* jsme zjistili pouze u žáků z Rájce-Jestřebí, kde tvoří součást pasivní slovní zásoby 36 % informátorů.

TRÁST SE

Regionalismus *petlovat* téměř všichni respondenti označili za neznámý, pouze v Rájci-Jestřebí jej zná 36 % žáků.

TVÁŘ

Nářeční pojmenování tváře v užším slova smyslu *škraň* je stále živé i mezi mládeží. Aktivně jej užívá 51,8 % respondentů, rozšířenější je zejména mezi žáky Rájce-Jestřebí (68,2 %) a Lomnice (56,6 %). Výraz *škraň* se vyskytuje dubletně k označení tvář, ve vztahu k němu je uživateli vnímán jako expresivní.

Škola	Škraň užívá	Škraň nezná	Škraň neužívá	Celkem
Tišnov město	33,3 % (7)	19,1 % (4)	47,6 % (10)	21
Tišnov vesnice	52,6 % (10)	15,8 % (3)	31,6 % (6)	19
Lomnice	56,6 % (30)	20,8 % (11)	22,6 % (12)	53
Rájec-Jestřebí	68,2 % (15)	18,2 % (4)	13,6 % (3)	22
Kuřim	46,9 % (23)	22,5 % (11)	30,6 % (15)	49
Celkem	51,8 % (85)	20,1 % (33)	28,1 % (46)	164

UBRUS, UBROUSEK

Nářeční pojmenování *servít* je na pokraji zániku, pasivně jej znají pouze žáci z Rájce-Jestřebí (35 %).

ZVADLÁ

Ekvivalentní pojmenování *voklapóšená* nezná 78 % respondentů, jedná se tudíž o výraz zanikající.

ŽVÝKAT

Monoftongizovaná varianta s disimilovanou hláskou *žvéchat* už není v mluvě mládeže příliš rozšířená. Významně vyšší znalost uvádějí pouze respondenti z Rájce-Jestřebí, kteří však tento výraz aktivně neužívají (43,5 %). Žáci z Kuřimi (72 %) a z Tišnova města (66,7 %) oproti ostatním častěji uvedli, že tuto variantu neznají.

Škola	Žvéchat užívá	Žvéchat nezná	Žvéchat neužívá	Celkem
Tišnov město	4,8 % (1)	66,7 % (14)	28,6 % (6)	21
Tišnov vesnice	15,8 % (3)	57,9 % (11)	26,3 % (5)	19
Lomnice	20 % (10)	58 % (29)	22 % (11)	50
Rájec-Jestřebí	13 % (3)	43,5 % (10)	43,5 % (10)	23
Kuřim	10 % (5)	72 % (36)	18 % (9)	50
Celkem	13,5 % (22)	61,4 % (100)	25,2 % (41)	163

5. Závěr

Cílem naší práce bylo popsat vybrané regionálně příznakové prvky v mluvě mládeže žijící na území horského nářečí. Výběr těchto jevů v hláskosloví a tvarosloví vycházel z dosavadních prací týkajících se dané oblasti a z průběhu izoglos sledovaným územím podle ČJA. Výběr lexikálních jednotek byl omezen rozsahem naší práce a byl postaven zejména na frekventovaných dialektismech a regionalismech popsaných v ČJA a slovníku J. Vojtové. Získané údaje jsme porovnávali s dalšími výzkumy popisujícími buď konkrétní oblast horského nářečí, nebo širší areál středomoravských nářečí, do něž tato oblast spadá.

Srovnáním údajů z jednotlivých oblastí a jejich zobecněním jsme dospěli k závěru, že oblast horského nářečí lze z dnešního pohledu rozdělit na dvě odlišné části. Toto rozdělení vyplývá z geografické situace, povodí řek Svratky a Svitavy rozděluje toto území na dvě oblasti s rozdílným jazykovým vývojem.

První oblastí je Tišnovsko, které představuje západnější polovinu území, jejímž charakteristickým znakem je menší podíl nářečních prvků jak v mluvě, tak v pasivní slovní zásobě, a příklon ke spisovnému jazyku. Situaci navíc komplikuje odlišný stav v městech a na vesnicích. Města Tišnov a Kuřim jsou spádovými oblastmi, které soustřeďují obyvatele ze širšího okolí, navíc zde v současné době vznikají nové čtvrtě, do kterých se stěhují lidé ze vzdálenějších míst. V důsledku toho lze v mluvě žáků žijících v těchto městech vysledovat vyšší podíl obecně českých prvků a výraznější odklon od nářečních podob, resp. jejich úplný zánik.

Druhá z oblastí, Blanensko, vykazuje vyšší míru zachování tradičních dialektických znaků, jejichž „nářečnost“ není nejmladší generací vnímána nepatřičně a negativně. Současně jsme zde zaznamenali i vyšší pasivní znalost regionalismů, což svědčí o jejich užívání starší generací. I v této oblasti však dochází ke snížení frekvence užívání nářečních prvků a k příklonu ke spisovnému jazyku. Tento příklon ovšem není tak výrazný jako v první oblasti, i přes městský charakter se v Rájci-Jestřebí neprosazují obecně české prvky. Současná mluva mládeže z oblasti horského nářečí se shoduje s vývojem směrem ke spisovnosti, který M. Krčmová popsala ve výzkumu běžně mluveného jazyka v Brně.

Souhrnně lze sledovanou oblast z hlediska výskytu regionálně příznakových prvků popsat takto: v tvarosloví jsme zaznamenali převažující výskyt nářeční formy pouze u infinitivu *najest* a v deklinaci toponyma Kuřim

(v *Kuřimě, z Kuřima*). Nářeční varianta rovnovážně koexistuje se spisovnou ve tvarech imperativu (*spite, schov se*), v koncovce slovesa chtít (*chcu*), v deklinačních koncovkách maskulin typu předseda (*s Frantem, vidím Ladě, Tondy*) a v tvaru zájmena oni (*s něma*). Ve všech ostatních případech převažuje forma shodná se spisovným jazykem, prvky obecné češtiny se vyskytují velmi zřídka a téměř vždy v mluvě žáků z měst. Ve sledovaných hláskoslovných a tvaroslovných jevech byl nářečně nejzachovalejší obcí Rájec-Jestřebí.

Ve frekvenci užívání moravismů jsme také zaznamenali výrazný příklon ke spisovným, významově neutrálním pojmenováním. Dominantními nářečními výrazy zůstávají tradiční moravismy: *hody, šufánek, suk, zavazet* a *knedla*. Shodnou frekvenci výskytu nářečních a spisovných pojmenování jsme zaznamenali u slov *pletýnka, haluz, okurek* a *zamčít*. Zbylé lexémy byly vytlačeny z běžné mluvy vlivem progresivnějších spisovných výrazů, některé jsou již na pokraji zániku.

Výzkum E. Minářové a E. Müllerové přinesl odlišné výsledky, než naše práce. Vysvětlením by mohlo být jejich problematické pojetí Moravy jako jednotné jazykové oblasti. Moravská jazyková oblast jako celek však prokazatelně neexistuje, v jednotlivých moravských dialektech lze vysledovat významné rozdíly a odchylky, které většinou znemožňují zobecňování dílčích výsledků.

Sledování frekvence znalosti a užívání regionálních nářečních výrazů odhalilo rozdíly oproti situaci zachycené v ČJA. I přes množství izoglos procházejících okolím, nebo přímo středem území horského nářečí jsme významnější odchylky od tohoto stavu nezaznamenali, v celé oblasti však velmi často došlo k nárůstu užití spisovného výrazu. Mezi dialektismy s vysokými hodnotami přesahujícími 50% hranici výskytu v mluvě mladé generace patří slova *spíchat, povidlí, čupět, kudlit, kalužina, lenošný, zdechlý* a *baňa*. Výrazy hodnocené jako nářeční, které se vyskytují v polovině případů jsou: *zmola, rokle, škraň, břinkanec, žlíce, krtičáky, kaluže, hrča, pekáček, hompat, prasknout se, kadlátka, švidravý, škarpa, drtiny* a *neht*. Přibližně jedna třetina respondentů užívá aktivně tyto nářeční výrazy: *černice, mlíč, kabelka, příkopa, zátočina, chlapík, hrnec, hrnek, shnilý, žlička, žleb* a *hópat*. Výrazněji vyšší počet aktivních uživatelů, resp. zachované pasivní znalosti nářečních pojmenování jsme zaznamenali pouze v obci Rájec-Jestřebí.

Možné další rozšíření a zpřesnění výsledků naší práce spatřujeme v prohloubení výzkumu v oblasti Blanenska, zejména ve srovnání běžné mluvy žáků z města Blanska a z okolních obcí.

6. Anotace

Příjmení a jméno: Bednářová Jana

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název práce: Regionálně příznakové prvky v mluvě mladé generace na Blanensku a Tišnovsku.

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Jodas

Počet stran: 69

Počet příloh: 1

Počet znaků: 112 145

Počet titulů použité literatury: 22

Klíčová slova: horské nářečí

běžně mluvený jazyk

středomoravská nářečí

tradiční teritoriální dialekt

Tišnovsko

Blanensko

Cílem této bakalářské práce je popsat současný stav vybraných regionálně příznakových prvků v mluvě mladé generace z Blanenska a Tišnovska. Výzkum byl prováděn dotazníkovou metodou, primárně byl orientován na lexikální stránku jazyka, v oblasti tvarosloví se zaměřil na problematiku jevy. Výsledky ukázaly výrazný pokles frekvence užití nářečních prvků ve všech vrstvách jazyka. Mluva mládeže z Blanenska celkově obsahuje více nářečních prvků než mluva žáků z Tišnovska, v jehož rámci byl dále zaznamenán rozdílný stav ve městech a vesnicích.

The purpose of this bachelor thesis is to describe regionally marked elements in the speech of the young generation in Blansko region and Tišnov region. The research was realised by questionnaire method. It was primarily focused on lexical aspects of the language. In the morphology field, it focused on problematic aspects. The results showed noticeable decrease in frequency of usage of dialect in all layers of the language. The language of young people from Blansko region contains more dialectal elements than language of those from Tišnov region. In Tišnov region, there was also significant difference between cities and villages.

7. Seznam uvedené literatury

- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha 1994.
- Balhar, J. a kol.: Český jazykový atlas I-V. Praha 1993 - 2005
- Bartoš, F.: Dialektologie moravská I, II. Brno 1886, 1895.
- Bělič, J.: Ke zkoumání městské mluvy. In: Slavica Pragensia IV, 1962, s. 569 - 575
- Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972.
- Cuřín, F. a kol.: Vývoj českého jazyka a dialektologie. Praha 1977.
- Čermák, F. a kol.: Manuál lexikografie. Praha 1995.
- Dejmek, B.: Výzkum městské mluvy - problematika sociolingvistická. In: Pedagogická fakulta, Hradec Králové, sborník XXXIV. Hradec Králové 1980, s. 47 - 57.
- Fic, K.: Současný stav nářečí v Drahoníně na Tišnovsku. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity A 19. Brno 1971. s. 179 - 189.
- Gráfová, J.: Běžně mluvený jazyk nejmladší generace města Brna. Olomouc 2007. (rkp. diplomová práce)
- Havránek, B.: Nářečí česká. In: Československá vlastivěda III. Jazyk. Praha 1934, s. 84 - 218
- Jodas, J.: Běžně mluvený jazyk nejmladší generace města Olomouc. Olomouc 2004. (rkp. diplomová práce)
- Krčmová, M.: Běžná mluva východní Moravy In: Jazyk a jeho užívání. Praha 1996, s. 119 - 128.
- Krčmová, M.: Běžně mluvený jazyk v Brně. Brno 1981.
- Krčmová, M.: Proměny běžně mluveného jazyka velkoměsta. In: Języki słowiańskie wobec współczesnych przemian w krajach Europy środkowej i wschodniej. Opole 1993, s. 119 - 125.
- Lamprecht, A.: Historická mluvnice češtiny. Brno 1986.
- Minářová, E. - Müllerová, E.: Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě. In: Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe. Praha 1987, s. 177 - 185.
- Nerudová, J.: Vývojové tendence okrajového typu nářečí horského typu. Brno 1978. (rkp. disertační práce)
- Svěrák, F.: Brněnská mluva. Brno 1971.
- Šembera, A. V.: Základové dialektologie československé. Vídeň 1864.
- Trávníček, F.: Moravská nářečí. Praha 1926.
- Vojtová, J.: Slovník středomoravského nářečí horského typu. Brno 2008.

8. Příloha

Dotazník pro výzkum regionálně příznakových prvků v mluvě nejmladší generace na Blanensku a Tišnovsku. Sledované jevy v morfologické části jsou zvýrazněny, substantiva byla zadána v nom. sg. i pl., slovesa v infinitivu, gramatické jevy byly uvedeny v závorce. Lexikální prvky byly uspořádány do skupin podle významu.

Morfologická část:

1. v Kuřimi, 2. blízko Kuřimi, 3. schovej se, 4. s **nimi**, 5. **lítáš**, 6. **chtít**, 7. **najíst**, 8. potkal jsem Láďu, 9. Tonda, 10. s Frantou, 11. lehněte si, 12. **spěte**, 13. zub se **mi**, 14. viklá, 15. ve škole, 16. o nervech, 17. **chci**, 18. **té tvé** kamarádky, 19. matčině sestře, 20. s **těmi** pracovitými holkami, 21. uklizeno, 22. tohoto učitele, 23. **tomu**

Lexikální část:

- B** babučinář
baňa
blbón
bochník
bot / botek
bota / botka
bouchnout se
boule
brambora
břinkanec
- C** cop
- Č** čapět
černice
čouhat
čupět
- D** dědina
dom (jdu)
domka (jdu)
drtiny
duchna
dvojčata
dvojky

E   ertepla

F   flek (ve významu záplata)

H   haluz
hody
hópat (ve významu skákat)
hompat
houpat
houska
hrča
hrnec (ve významu květináč)
hrnek (ve významu květináč)
hůra

CH chlapec
chlapík (ve významu chlapec)
chromat / chrómat
chřipka

J   jablůško

K   kabelka (papírová)
kadlátko
kaluž
kaluže
kalužina
kchustn / kostn
kluk
knedla
knedlík
koláček (ovocný kynutý)
kolčava
kostka (na noze)
kostka (v ovoci)
kotník (na noze)
koupelka
koupelna
krčice
krtice
krtek
křídla
kšandy

kšíry
kudlit
kulhat
kůlna
kukuřice
květináč
květnák
kynout
kysat

L lasice
lasička
laska
lata / láta
lenošný
líný
lukša
luže
lůžko
lžíce

M máčka
máslo
mlíč

N naběračka
nahlédát
nahlížet
náhrt
nakukovat
náměť
nárt
nasísat
nedávno
nehet
necht
nudle

O ohryzek
okurek
okurka
okružek

omáčka
ostružek
ostružina
P pakátl
pampelicha
pampeliška
patáček
pavouk
pecen
pecka
pekáček (ve významu placka)
pěra
peřina
petlovat
piliny
placka
pletýnka
pliskář
pohlavek
poklice
poklička
polštář
pospíchat
postel / postél
posvícení
pouk
povidla
povidlí
pramen / prameň
prasknout se
prášek / tabletka
překážet
příkop
příkopa
půda (domu)
puchýř
pumpeliška
putra

pytlík (papírový)
R relík
réž
rokle
rozsvítit
rozžít
rožnout
rybíz
rybizl
rygol
rýže
S sáček (papírový)
sdělat
sedět na bobku
sedět na kotku
servít
sétko
sítko
skákat
skříň
skřípka
sóci
soudce
spíchat
společnata
správec
správce
stolař
strouček (česneku)
stroužek (česneku)
stružina
suk
sundat
Š šandy
šcepka
šcepta
šilhavý
šíry

škarpa
škraň
šle
šmiterolka
šňůrka
špetka
šráky
šopňa
švestka
švidravý
švidratý
švirgavý

T tahat (za vlasy)
táhat
taras
tkanička
trnky
tróbká (se sněhem)
trubička (se sněhem)
truhlář
třást se
tudlevá
tumlovat se
turkyň / turkyňa
tvář

U ubrousek / ubrus
udeřit se
uhodit se
uzel

V vařečka
vařečka
vesnice
větev
voklapóšená
vos / vosák
vosa
výmol

Z zakopnout

záměť
zamčít
zamknout
zapackat
zapackovat
zátáčka
zátočina
zavazet
zavěj
zavěť (sněhová)
zdechlý
zemský jabko
zhlavec
zhnilý
zhubnout
zchudnout (na váze)
zmola
zvadlá

Ž žíce
žička
žídlo
žleb
žlíce
žufánek
žvéchat
žvýkat